



UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Directorivm Inqvisitorvm F. Nicolai Eymerici Ordinis Prædicatorum

Nicolaus <Eymericus>

Venetiis, 1607

De Testibvs In negotio inquisitionis.

urn:nbn:de:hbz:466:1-13589

Locos an- tam impressis quam manuscriptis, ea tamē omnino
diximus omittenda, cum ex diametro pugnent cū
traditis in quinta regula præcedenti, ubi scripsit au-
ctor, ob plura indicia vehementia, aut violenta ali-
quem torqueri posse. nec vllō modo crederem hæc
scripsisse auctorem, sed ab imperito quopiam libra-
rio temere, & aliud cogitante, dum scriberet, addi-
ta fuisse. & sequentia apertissime indicant hæc non
esse auctoris verba, cum protinus adiungat, duo aut
plura ex his indicia ad torturam sufficere.

APPENDIX SEV COROLLARIUM
ad septem Emerici regulas de causis tor-
quendorum reorum.

Dixi hæcenus summatim quidquid pertinebat
ad dec laradas septē propositas ab Emerico
regulas, sed quoniam ex alijs causis & iudicijs am-
plius rei huius criminis in hoc tribunali torqueri
possunt; ideo breuiter eas quoque adiungemus.

Ergo præter memorata indicia, confessio delinquē-
tis extraiudicialis sufficiens quoque indicium erit,
& probabile satis ad torturam. glossa singularis in
l. capite quinto. ff. de adulterijs, ubi Bartolus, Ray-
nerius, Angelus, & cōter Doctores. Bart. in l. fin.
nu. 6. ff. de quæst. et ceteri, quos longo ordine refert
Antonius Gomez to. 3. variar. resol. cap. 13. num. 8.
& 9. & Iulius Clarus in præf. crim. §. fin. q. 21.
verf. confessio extraiudicialis. & Carrerius in præf.
crimi. num. 121. verf. septimum indicium.

Si quis ergo dixerit inter amicos, aut alibi (refe-
rendo, seu iactando, aut gloriando, aut alijs modis, vt
sæpe contingit) se sapius concionibus hæreticorum
interfuisse, canam more eorum sumpsisse, Mahome-
tum adorasse, demones inuocasse, aut aiquid hære-
ticale dixisse vel commisisse, ubi constiterit per tes-
tes legitimos de eius confessione extraiudiciali; vo-
tari poterit, & interrogari, & ubi expediens fue-
rit, iudicatum in carcerem mitti; & si negat, tor-
queri ob illam confessionem poterit.

Ad hæc si factum vel dictum hæreticale confitea-
tur, intentionem autem prauam hereticandi neget,
torqueri poterit, vt intentionem declaret, & hoc
postremum vere asserit Albertinus tract. de agnos-
sitionib. q. 36. circa finem, quem sequitur Iaco-
bus Simancas, de catho. instit. tit. 52.

Addit Antonius Gomez to. 3. varia. resol. nu. 8.
verf. 2. quia, multorum, quos ibi refert, sententiã ef-
fesse, vsque adeo verū esse confessionē extraiudicialē
esse sufficiens indicium ad torturam, vt si reus po-
situs in tormento confiteatur delictū, non requira-
tur postea aliqua perseuerantia vel ratificatio, quia
sufficit illa confessio extraiudicialis, quæ præcessit,
vt postea plenē probet confessio quæ sequitur in
tormento, vt reus definitiuē condemnetur sine ali-
qua alia ratificatione: licet aliàs regulariter sem-
per requiratur, quando positus sit in tormento ra-
tione aliorum indiciorum, & confiteatur delictū.

Verū hæc sententia obseruanda non est in praxi.
In quia nullo iure nititur; tum quoniam generaliter
ius disponit confessionē factā in tormentis ratificā-
dā: postremo, quia cum confessio extraiudicialis iā
sit suum effectum operata, vt scilicet ex ea reus

A torqueri possit, non debet alium effectum operari,
vt scilicet non requiratur ratificatio. ita asserit, &
verè, Antonius Gomez præcitato loco.

Si quis autem fuerit sacerdoti confessus, isque
vel per malitiam vel per imprudentiam aut ebrie-
tatem confitentis delictum detegat, talis confessio
seu reuelatio nullum prorsus effectum producit, vt
dixi supra par. 2. super concilio Tarraconensi. §. sed
hic est pulchra difficultas & §. seq. et.

An autem socius criminis faciat indicium ad tor-
turam, quæri solet: sed verior & receptior sen-
tentia est, non sumi hinc ad torturā indicium, quā-
uis qualis qualis præsumptio inde oriatur Boerius
deci. 319. incip. Socius criminis. Ioannes de Ana-
nia cōf. 59. incip. vifa inquisitione, Grammaticus,
decisi. 28. incip. Magnificus Ioannes. num. 14. &
alijs multi per hos relati.

Socius crimi-
nis an faciat
indicium ad
torturam.

Si tamen duo socij criminis aduersus aliquem
deponant, & is neget, tunc torqueri poterit. Boe-
rius dicta decisi. 319. Iulius Clarus in præf. crim.
§. fin. q. 21. verf. sed pone.

De confessione facta coram iudice incompeten-
ti, an faciat indicium ad torturam, longa à nostris
instituitur disputatio, quæ cum ad hoc negotium
conferre possit, non est contemnenda: sed cum bre-
ui oratione concludi non possit, videndus est Cla-
rus in præf. crim. §. fi. q. 21. verf. sed hic quæro.

Libri verò hæreticorum apud aliquem reperti,
an indicium faciant ad torturam, ex qualitate per-
sonarum, penes quam reperiuntur, pensandum
erit, iuxta id quod tradidimus supra in hac 2. par.
super cap. Fraternitatis de hæret. c. 71.

An aduoca-
tus admitta-
tur, cum quæ-
ritur an indi-
cia sufficiant ad
torturam.

Postremo videndū est: An cum disputatur in hoc
tribunali, nū reus sit torquendus nec ne, debeat eius
aduocatus ad disputationē admitti, vt videatur nū
sufficientia sicut indicia ex quibus est torquendus
reus: et cū agatur de grauissimo delinquētis præiu-
dicio, ne indefensus videri possit, vocadū esse aduo-
cātū vt reum iuste, si potest, tueatur, respondit Au-
ctor repertorij Inquisitorum, verbo, aduocatus. §.
sed an aduocatus, et verbo, tortura: §. an aduocatus.

Hoc exploratum est, indiciorum exemplum, seu
copiam reo dandam esse, & concedendam dilatio-
nem ad ea diluenda, & suam innocentiam proban-
dam. hoc. u. & naturalia & humana infra fieri iu-
bent, & iurisconsulti vno ore fatentur, & tradūt
passim criminalista, quos in refacili cōsulto omit-
to: interim videto Antonium Gomezium tom. 3.
variarum resolut. c. 13 nu. 21.

DE TESTIBVS IN
negocio Inquisitionis.

COMMENT. LXII.

An inquisitor cogere possit testes ad
testificandum.

S Y M M A R I V M.

- 1 Inquisitor super crimine hæresis, & id contingē-
tibus testes recipere potest.
- 2 Et ad veritatē dicendā iuramentu illos cogere
- 3 Ac eos iterato examinare.

S Exagefima fecunda quaestio est: Vtrum Inquisitor testes possit compellere ad iurandum de dicenda eidem in causa fidei veritate, ac etiam pluries eos examinare?
 1. Respondemus quodd sic: nam Inquisitor potest, & debet inquirere super haeretica prauitate, & in tali Inquisitione testes examinare, de qua testium examinatione habetur in cap. Vt officium. §. verum. de haeret. lib. 6. vbi dicitur sic: Verum quia in tam graui crimine cum multa oportet cautela procedi (vt in reos sine vilo perforatur errore dure ac digne seueritas vltionis) volumus, & mandamus, vt in examinatione testium, quos recipi super crimine praedicto, ipsumque contingentibus oportuerit, &c.

2. Testes autem cogendi sunt in causis ecclesiasticis veritatem deponere medio iuramento, extra de testi. cogen. Peruenit, aliàs testimonium non valeret. & extra de haeret. c. Excommunicamus itaq; §. ad iuramentum. dicitur, qd Archiepiscopus vel Episcopus, (& idem de Inquisitore) parochiam, in qua fama fuerit haereticos habitare, circumueat, & ibi tres vel plures boni testimonij viros, vel etiã si expedire videbitur, totam viciniam iurare compellat, & sequitur infra: Si qui vero ex eis iuramentum religionem obstinatione damnabili respicientes iurare forte uoluerint, ex hoc ipso tanquam haeretici reputentur.

3. Quodd autem pluries possint examinari, ita docet Archi. in c. Vt officium. §. verum. super ver. testium. vbi dicit sic: inquisitor debet esse sollicitus, vt si testes confusè deposuerint, & de causa scientia minus plenè requisiti fuerint, qd iterato cũ eis inquirat: nam hoc de iure fieri potest. extra de testi. Per tuas. Ad hoc. ff. de quaest. Repeti.

Supra pag. 107.

COMMENT. CXI.

Disputatio de testibus.

Emericus absoluta disputatione de tortura, alteram nunc exorditur de testibus; cuius cognitio quam sit utilis & necessaria, res ipsa indicat, prosequitur vero hanc tractationem multis quaestionibus, quas singulatim tutiora & communiora tradentes breuiter enarrabimus.

Sed illud profundū est; circa testes in hoc crimine multa esse singularia fauore fidei inducta, quae in alijs criminib. nō admittuntur: quae qualia sint, suis locis declarabitur. & in hac prima quaest. duo potissimū docet primū est de compellendis testibus: alterum de eisdem interrogandis, ibi: Quodd autem plures.

Testes quicūque i hoc crimine cogen di ad testificandum.

Quantum ad primā conclusionē attinet, licet dubitari sit, an in causis criminalib. testes cogi possint ad testimonij ferendum. c. dilectorū. de testi. cogen. nunc tamē omiffis in hac re subtilibus quaestionibus dico in crimine haereticos quoscunq; quacūque auctoritate praesulgeant, compellendos esse ad iurandum de dicenda veritate. Zachinus tract. de haeret. c. 13. nu. 9. & ibi late Campegius. Reperto. Inquisitorum, verbo, testes §. an si testes. Fely. in d. c. dilectorum, num. 3. de testib. cogen. Ioannes Roias sing. 197. incipiente, Testificati in criminalibus Simacas de ca. bo. inslit. tit. 64. num. 12. & seq. & alij.

Nec vero putandū est, ab hac regula aliquos eximī, quoniam omnes compelli possunt non obstantē quo-

libet privilegio. faciunt quae tradunt Innocentius in c. 1. nu. 5. de test. cogen. Host. & Ioan. And. in d. c. dilectorū. de test. cogen. Repertorium Inquisit. verbo, testes, §. an si testes. Ioan. Roias in dicto sing. 197. Socinus regula 509. incipiente: Testificati in criminalibus fallētia 3. item compelli possunt quilibet religiosi, Syluester in sum. verbo, testis, q. 8. Campegius ad Zachinum c. 13. vers. et quoniam. tradit Archidiaconus in cap. vt officium. §. verum. quia. de haeret. lib. 6. relatus supra parte 2.

Sed praeter ceteros singulariter Guido Fulcodius hoc docuit in consultationibus ad Inquisitores, q. 8. in hac verba: A ferendo testimonio priuilegiatos excusari non puto, nisi super hoc ipso priuilegiū speciale haberent, quia ad veritatem detegendam in hoc casu omnes tenentur, vt infra dicā: sed nec iuramento; vel uoto in contrarium emisso: nam licet veritatem celare possimus hosti vel persecutori, vt 22. q. 2. ne quis iudici tamen veritatem inuestiganti eam occultare mortale peccatum est, vt 11. q. 3. quisquis. ergo iuramentum vel uotum in contrarium emissum non est seruandum. 2. 2. q. 4. in malis. & determinat quaestio in expresse, extra de testi. cogen. peruenit. & c. vlt.

Sed nec excommunicatio ordinarij nocet, qui illes excommunicate praesumpsit, qui coram Inquisitoribus deponeret veritatem: Tum quia nō potest inferior superiori suis diffinitionibus subiugare. 21. dist. inferior. Tum quia maiori est potius obediendum. 11. q. 3. qui resistit. Tum quia huiusmodi sententia conuenit errorem expressum, extra de sent. excō. per tuas. nec est quaestio, quin in crimine haereticos testes sint compellendi vt extra de haeret. excommunicamus. haftenus Guido Fulcodius, a quo nusquam discedit hic Emericus.

Sed opportune hic queritur, an si aliquis vocatus ab Inquisitoribus ad testificandum contra aliquem, & non impeditus, recuset venire, aut dicere testimonium, praeter alias penas, quas propterea meretur, fiat etiam suspectus de heresi, & tanquam fautor, aut celator haereticorum haberi & puniri possit. Geminianus & alij in c. vt officium. §. verum. de haeret. lib. 6. compellendum dicunt esse testem, si se a dicēdo testimonio subtraheret in hac causa, sed dubitationi propositae nō satisfaciunt.

Ego distinguendū putarem, an is testis vocetur ad testificandū contra personas sibi sanguine vel affinitate cōiunctas, vel amicissimas, vt contra parentes, fratres, & alios ascendentes, vel descendentes, eius vel transuersales, an vero contra alios quoslibet cum quibus sanguinis nec magne amicitiae vinculo est coniunctus: nam in primo casu quamuis obinobediētiam & contumaciām, quia Inquisitoribus non satisfecit in hac causa, iusta praecipientibus, puniri possit, at non videtur ulterius suspectus tanquam fautor vel celator habendus, quoniam affectione carnali potius, quam aliquo intellectu errore, aut odio contra fidem catholicam id facere praesumendum est, argumento eorum quae diximus supra par. 2. supra quaest. 56 §. seu aliās fauorem.

In secundo vero casu fautor quādoq; censeri poterit, aut celator, & vel ut talis puniendus cōsiderata persona, & negotij de quo agitur, & in obediētiae

A testificati
doi hoco
mte. vena
excusati

Testis
eius
dicitur

Testis
eius
dicitur

ria, aut contumacia quaerere.

Nomine autem celatorum hoc loco non solum intelligimus eos, qui quos cognoscunt hereticos, aut suspectos, omittunt iudicibus reuelare, cum possint, iuxta concilium Tarraconense relatum supra par. 2. §. Celatores. sed illos quoque multo magis, qui coram iudicibus sciē. et prudenter renuunt comparere, ut hereticos occultent, aut postquam comparuerint de illis interrogati, supprimunt malitiose quam noscunt veritatem, ne illi contra quos proceditur, deprehendantur, aut puniantur.

¶ Testes autem cogendi sunt, &c. veritate deponere medio iuramento, &c. alias testimonium non valetet.] Hoc ipsum docuit Eymericus supra in hac 3. par. nu. 82. vbi dixi in §. quilibet horum.

Et quamvis iuramentum sit de validitate testimonij, quia sine iuramento testimonia testium non valent. l. i. iurandi. C. de testibus. non tamen est de substantia & essentia testimonij. sed de his vide Reptorium Inquisitorum, & Locatum in opere iudiciali verbo, iuramentum.

¶ Quod autem plures possint examinari, ita docet, &c.] Hoc ipsum docuit iam olim luculenter Guido Fulcodius in consultationibus ad Inquisitores q. 15. c. 16. & 17. in hac verba: Et si testes inuenitis confuse deponuisse, & de causa scientia manus plene requisitos fuisse, supplicatis omissa; & eos de causa scientia, & causa causa, vbi faciendū videbitur, sollicito requiratis; quod sic fieri posse, scilicet iterari testimonij interrogationes omittas, dicit decretalis de testibus, per tuas. & concordat l. ff. de questio. repeti.

Et hoc dico cum tanta diligentia faciendum, quia illis, contra quos inquiritur, praecluditur via iuris in notitia testimonij, & reddendus interrogatoribus, prout in iure fieri consuevit: & quanto magis eis praecluditur, tanto sollicitudo maior vobis incumbit, adeo quod etiam de inimicitia testimonij per vos debetis inquirere, cum non possint alij diuinare: & nisi testes plene & plane in omnibus concordauerint, melius est vobis purgationem indicere, uel differre sententiam, quam damnare, haecenus Fulcodius, quibus nihil potest prudentius vel tutius in hac causa praescribi.

Tametsi vero in omnibus causis euitandum sit, ut clara & aperta sint testimonij dicta; in crimine tamen haeresis id est praecipue obseruandum, praesertim cum saepe contingat ex vnius vocule mutatione, additione, subtractione, aut declaratione, vel adesse haeresim, vel abesse: quod in primis contingit testibus imperitis, qui nesciunt veritate scatholicas ab erroribus secernere & separare; & propterea in hac causa omnino est vitanda in testimonij dictis vel obscuritas, vel ambiguitas.

Sed cum in dictis testum deponentium contra aliquem de dicto hereticali contingit obscuritas, seu ambiguitas, ita ut dictum illud & ad delictum & ad non delictum referri possit, aut haeresim includere, seu contra excludere, nec testis aut reus adsit, vel sciat dictum suum interpretari: tunc ille sensus accipiendus est, qui delictum excludit. l. si quis intentione. ff. de iudi. Innocentius in c. dudum. de electio. tradit Albericus tract. de agnos. assertio. q. 29. nu.

A 19. & copiosius q. 34. n. 48. et seq. et Ioānes Royas tracta. de her. p. 1. n. 199. & seq. quotiens n. verba propositionū, de quib. reus accusatur, duplicē possunt habere sensum, catholicum vnum, hereticum alterum, sensus catholicus accipendus est, fauore delinquentis. l. fauorabiliores. ff. de reg. iur.

In quare, ut cetera exempla omittam, appositissimum est illud quod de Florianis & Colluthianis hereticis refertur in c. quidam autem 24. q. 3. relato apud Eymericum par. 2. quorum Colluthiani Deum non facere mala asserbant; quae verba de malo culpa accepta, catholica sunt, sed de malo pena intellecta (ut illi intelligebant) haeretica sunt; & propterea fuerunt damnati:

Floriani contra, asserēbāt, Deū creasse mala, quae de malo pena supra, catholica sunt, haeretica vero de malo culpe, ut ab illis intelligebatur; quemadmodum pulchre ibi declarat doctissimus Turrecremata.

Verumtamen haec interpretatio in meliore sensum, tunc iudicio meo locum habet, cum his qui protulit dictum dubium, vir probus est, & omni mala suspitione carens; tunc n. in tali viro non est praesumendum delictum: secus autem esset censendum, cum is qui protulit verbum dubium, alia sinistra suspitione laborabat, ut quia vel infamatus esset de haeresi, vel ex suspectis prouincijs esset, veluti Anglia, Germania, aut similibus, vbi nunc haereses pullulant,

argumento tex. in l. aut facta §. persona. ff. de penis. l. quod si nolit. §. qui mancipia. ff. de edil. edic. ibi: Seruos bonos esse, quia nationis non infamatae quosdam malos videt quia ea nationi sunt, quae magis infamis est. haec ibi. tradit Ioan. Royas (cui libere subscribo) tracta. de her. par. 1. nu. 205. & seq.

Haec vero in hoc tribunali magnum momentum habent, ad excusandos rudiores quosdam, qui saepe absque haeresis malitia propositiones habentes sensum hereticum proferunt; quales sunt illae: Sola fides sufficit: Deus solam voluntatem respicit, & similes, quae bene, & male accipi possunt.

Iam quod de examinandis & saepius interrogandis testibus confuse deponentibus docet hic Eymericus, locum habet etiam post publicatas attestaciones. c. cum clamor, extra de testibus. hoc consilio ab Eymericus relato supra par. 2. & ratio est: quoniam obscurum dictum quod effectum iuris pro nō dicto habetur glos. in c. si testes §. in testibus. verbo, simpliciter. 4. q. 3. glos. in c. qui episcopus. verbo, simpliciter. 23. dist. concordat l. textus in l. de atate. §. si interrogatus. ff. de interrogato. actio. Rursus, quoniam hoc etiam postulat aequitas, ad pleniorē innocentis defensionem. arg. l. r. §. si quis ultra. ff. de quest. tradidit Socinus reg. 498. incipiente. Testes publicatis attestacionibus. in fallentia 6. 10. & 11.

Deniq; publicatis attestacionibus, non modo idē illi testes, qui prius deposuerunt, possunt iterum interrogari, & examinari verum etiam & alij testes possunt audiri & recipi. Socinus praetito loco. Archidiacono in cap. super hoc de heret. lib. 6. Carrerius tract. de heret. nu. 124. vers. sed an publicatus. & Ioannes Royas singu. 22. incipiente. Attestacionibus publicatis. quod intelligo non modo cum recipiuntur ad defensionē reorum; verum etiam ad offensam,

Exemplū de propositione habente duplicē sensum, vnum catholicum, alterum haeticum.

Dictū dubiū quando non tu nēdum in bonā partē.

Etiam publicatis attestacionibus testes possunt recipi.

fensam, & pleniorē delicti probationē, quidquid fiat in alijs delictis, idque favore fidei. tenet Carre- rius præcitato loco, cui libenter subscribo fecutus Ange. in l. per hanc. C. de temp. appellat. & Gem- nianum in c. officium. §. verum, de hæret. lib. 6. & Simancam de catho. instit. 64. nu. 50. & seq.

Q V A E S T I O LXIII. An inquisitor debeat solus cum nota- tio examinare testes, siue reos.

S V M M A R I V M.

- 1 Inquisitor duas religiosas personas adhibere debet in examinibus faciendis.
- 2 Religiosa persona quam hic intelligantur.

S Exageſima tertia quæſtio eſt: Vtrum In- quifitor in examinatione teſtium & reo- rum, ſeu delatorum, cum ſuo notario debeat eſſe ſolus?

1 Reſpōdemus quòd non; immo oportet quòd in tali examinatione, ſint etiam duæ religioſæ & diſcretæ perſonæ, ut patet in c. Vt officium. pro- xime alleg. de hæret. lib. 6. in uer. uerum. ubi dici- tur ita: Verum quia in tam graui crimine cū mul- ta oportet cautela procedi (ut in reos ſine ullo pro- feratur errore dure ac digne ſeuertatis ultionis) uo- lumus, & mādamus, ut in examinatione teſtium, quos recipi ſuper crimine prædicto, ipſumque cō- tingētibz oportuerit, adhibeatis duas religioſas & diſcretas perſonas, in quarum præſentia per pu- blicam (ſi commodè habere poteſtis) perſonam, aut per duos uiros idoneos fideliter eorundem de- poſitiones teſtium conſcribantur.

2 Religioſæ perſonæ poſſunt hic intelligi, per- ſonæ honeſtæ, ſiue ſint clerici, ſiue laici: ſed magis uidetur, q̄ loquatur de religioſis qui religioſis habitum receperūt, ut dicit Archid. ibi in gloſſa.

COMMENT. CXII.

QUæ ad hanc quæſtionem ſpectant copioſe tradi- dit Eymericus ſupra par. 3. num. 85. tit. quot perſonæ eſſe debeant in examinatione teſtium & de- latorum. tradunt etiam Simancas de cath. inſtit. tit. 64. nu. 9. Locutus in opere iudiciali uerbo, teſtis. poſt nu. 54. uerſ. & primo. & alij communiter. ideo uero huiusmodi perſonæ intereſſe iubentur, ut que- geruntur, poſtquam tot ſunt oculis inſpecta, & tot ſenſibus inſinuata, falſi ſuſpitionem excludant.

a ¶ Religioſæ perſonæ poſſunt hic intelligi, &c.] Idem fere tradit auctor ſupra 3. p. nu. 84. & per re- ligioſas perſonas Philippus Eranchus in c. ut offi- cium. de hæret. lib. 6. eas tantum intelligit ſtriſtè & preſſe loquendo, qui religionis habitum aſumpſe- rūt, uoueruntq; illa tria, paupertatem, obedientiã, & caſtitatem: pro his enim multum præſumitur, de quibus in c. cum monaſteriu. de ſtatu monacho.

Sed Archidiaconus, Ioannes Aud. & alij in di- cto c. ut officium. §. uerum quia per c. denique. diſt. 4. optime obſeruant, religioſorum nomine intelligi etiam clericos ſæculares: quare & hi potuerunt huic examini adhiberi, quod & Simancas adno- tat de catho. inſtitu. tit. 64. num. 9.

Et quamquam re uera (uti ego exiſtimo) ſupra dicta perſonæ comprehendantur in diſpoſitione di- cti c. ut officium. §. uerum quia, de hæret. lib. 6. ubi lo- minus, ubi uisum ita fuerit Inquiſitoribus, di- ſcretos & laicos, peritos, honeſta uitæ & ſpectata prudentiæ huic examini poterunt adhibere. Primo, quoniam Chriſtiani laici honeſte uiuētes, large re- ligioſi appellantur. c. eccleſia S. Maria. de conſi. c. fi. de reb. eccl. nō alie. tradit plene Albertinus in c. quoniã. de hæret. lib. 6. q. 1. cōcl. 3. n. 5. Rufus; quam- uis dum eſt ſermo de materia odioſa & penali, uer- ba proprie & ſtriſtè accipi debeant. c. ſtatutum. de elect. lib. 6. at in materia favorabili large accipi poſ- ſunt, ut Albertinus adnotauit præcitato loco nu. 6.

Cum ergo hic ſit ſermo de favorabili materia, ut maniſeſtum eſt, laici adhiberi poterunt. Poſtre- mo hoc uoluit Eymericus 3. par. nu. 84. Denique arbitrio Inquiſitorum hæc credere relinquenda, qui eos adhiberet, quos magis idoneos iudicarent: honeſtius tamen & decentius eſt, religioſos mona- chos, uel clericos ſæculares adhibere.

Per diſcretas autem perſonas, uiros peritos & doctos accipere debemus, qui intelligant negotium de quo agitur ſciantq; diſcernere quod geritur, ut optime interpretatur Archidiacono. in d. c. ut offi- cium. §. uerum quia. de hæret. lib. 6. nu. 14.

C Tameſi uero ob cauſas in principio huius cōm- tarij relatas, cum uel rei, uel teſtes examinantur, huiusmodi duæ religioſæ perſonæ interuenire poſſu- lentur; hodie tamen maiori ex parte proceditur in ſancto tribunali ſine abſq; præſentia, ſiue intrinſe- tu iſtarum perſonarum, & eos ſic factos tolerat ſu- premus ſenatus ſanctæ Romanæ & generalis Inqui- ſitionis. Et profeſſo dux illæ religioſæ perſonæ, de conſilio magis, quã de præcepto uidetur adhibēda.

Equidem in hac cauſa mea ſententia eſt, ſi fieri commodè poſſet, ſingulis actibus examinandi reos, aut teſtes, adhibendas fore has duas perſonas: aut ſaltem utiliſſimum & conſuleſſimum eſſet finitis examinibus, repetere omnia coram illis: quod tunc poſſiſſimum procurare debent Inquiſitores, cum agitur maior aliqua & grauior cauſa, qualis eſt re- lapſi, uel pertinacis, uel cum reus qui examinatur callidus eſt, cauilloſus, & ſcleratus.

Cum teſtes examinantur diſcilius poſſunt hac obſeruari: cum multi nolint coram illis perſonis de- ponere contra aliquem, timentes ne reuelentur, aut ob alias cauſas.

Quòd ſi quæras, an Epifcopi in ſuis diœceſibus, præſertim ubi non ſunt Apoſtolicæ Inquiſitores, de- beant hæc ſeruare; reſpondeo debere quidem quod non obſcure ſignificatur in c. per hoc. de hæret. lib. 6. quare rectè Simancas ſcripſit de catho. inſtit. tit. 25. de Epifcopis. nu. 4. quòd Epifcopi in proceden- do ſuper hoc crimine, eundem ordinem ſeruare tenentur, quem in Inquiſitores ſeruant.

Q V A E S T I O LXIIII.

Excommunicati & ſocij criminis ſint ne admittendi in teſtes in cauſa fidei.

Sexageſi-

Supra pag. 107.

Num. 2.

Per religio- ſas perſonas qui intelli- gantur.



Exagesima quarta quaestio est: Vtrum inquisitor excommunicatus, seu participes, uel socios criminis, possit licite admittere ad agendum & testificandum in causa fidei?

Respondemus quod sic, in probationum aliam defectum, ut patet in c. In fidei. de haeret. lib. 6. ubi dicitur sic; In fidei fauorem, concedimus, ut in negotio inquisitionis haereticæ prauitatis excommunicati & participes, uel socij criminis ad testimonium admittuntur, praesertim in probationum aliarum defectum contra haereticos, credentes, fautores, receptatores, & defensores eorum, si ex uerisimilibus coniecturis, & ex numero testium; aut personarum tam deponentium, quam eorum contra quos deponitur, qualitate, ac alijs circumstantiis sic testificantes falsa non dicere praesumantur.

COMMENT. CXIII.

Hic incipit tractare de testium qualitate. ubi notandum, quod quamuis regulariter inhabiles, ut excommunicati, infames, & similes a testimonio repellantur. cap. 1. de exceptio. c. licet. de probatio. c. testimonium. de testibus. c. testes. 2. q. 7. cum similibus. at in causis fidei propter religionis fauorem, ne tam graue haereticis crimen remaneat impunitum ob defectum probationum, qui alios repellentur ob quæcumque defectum, nunc in causis fidei admittuntur, ut apertissime probat textus in c. in fidei fauorem. de her. lib. 6. hic ab Emerico citatus. cui peritus cōsentit Cōciliū Biterrensē. c. 12. in hęc uerbas: Quamuis in huiusmodi crimine, omnes criminosis & infames ac participes criminis ad accusationē & testimonium admittantur. hęc ibi: idē in Cōcilio Narbonēsi c. 24. et de hoc nulla est ambiguitas.

In hac uero quaest. & duab. potissimum sequentibus. hoc in primis est inquirendum, postquam constat testes alios inhabiles in hoc crimine admitti ad testificandum: an duo ex illis plene probent, quemadmodum duo idonei & oī exceptione maiores plene probant. Primum hoc constituere oportet, uariis & multiplices intellectus affertur a Doctoribus super d. c. in fidei fauore. ut patet ex his quæ docent Franciscus Aretinus in c. si. de testibus. Aegidius Bossius ti. de haeret. nu. 3. & 4. Angelus in l. in iudicio. ff. de accusatio. Socin. conf. 118. in pri. uolu. Glossa, Ioan. Andr. Dominicus, Franchus, & alij in d. c. in fidei fauorem, Gondissalvus tract. de haeret. q. 13. & Ioan. Royas singul. 189. incipien. Testis criminolus.

Ceteris tamen in praesentia omissis, quamuis nec inutiles sint, nec inepti, eorum & receptorum dicti c. in fidei fauore. sensus est, praedictos testes periuros, uel excommunicatos, uel socios criminis, uel infames, aut deniq; alios minus idoneos, in crimine quidem haereticis, seu in criminibus exceptis admitti: ceterum duo ex ipsis non sufficere ad plenam probationem faciendam, uel ad penam delicti ordinariam imponendam, sed ad praesumptionem uel aliqualem probationem faciendam, uel indicium ad torturam, uel penam extraordinariam imponendam. ita Abbas in c. per tuas. nu. 4. de Simo. Felynus in c. testimonium, nu. 22. de testibus Iason in l. 4. §. si tibi ob in-

dicium. nu. 4. ff. de condi. ob turbem causam. Hippolytus Marsilius in pract. crim. §. diligenter. nu. 56. Gondissalvus tract. de haeret. q. 13. nu. 12. Palacius Rubius in allegatione de haeresi. §. ult. Simancas de catho. instit. tit. 6. 4. nu. 36. Io. Royas in dicto singul. 189. nu. 11. Aretinus in c. si. in fi. de testibus. Albertinus tract. de agnos. assert. q. 3. 4. n. 3. & alij plerique inter quos est Iulius Clarus in pract. crim. §. si. q. 21. versic. sed pone. ubi in multis alijs delictis ita seruatum testatur apud illustres insignium ciuitatum Senatus: nunquam enim ob dicta duorum testimoniorum sociorum in crimine, penam ordinariam impositam dicit, sed tantum dicit facere indicium ad torturam.

B Ex his ergo more nostro in hac causa, quæ grauissima est, certiora, & securiora colligentes.

Primum hoc ponamus: Duo testes inhabiles & minus idonei in crimine haereticis non faciunt plenam probationem, & proinde reus non punitur pena ordinaria, sed alia mitiori, arbitrio iudicantis: ex quo consequitur, neque relapsum, neque negatiuum per duos testes inhabiles conuictum, tradendos fore curiæ seculari: atque hoc axioma consequitur apertissime ex praecitata sententia: quod equidem non obscure uidetur indicio in dicto cap. in fidei fauorem. dum ait: Et ex numero testium, quasi diceret, ex multitudine testium.

C Nec refert, si quis dicat appellatione numeri duos intelligi. ubi numerus. ff. de testib. c. plurais locutio de reg. iur. nā ea uerba hunc sensum non ferunt; immo uerba intelligētia est, quod si plures excommunicati quam duo, uel participes, uel socij criminis, deponunt contra aliquem haereticum, si ex coniecturis aliquibus non praesumantur falsa dicere; tunc tales plures quam duo, additis alijs coniecturis de veritate criminis sufficientes ad condemnationem. Propositum enim summi Pontificis in d. c. in fidei fauorem. hoc fuit, fauore fidei cōcedere, ut testes alios inhabiles in hoc crimine testificarentur, non tamen sanciret, quod duo ex illis sufficerent ad condemnationem, & ob id addidit illa uerba: Et ex numero testium. ita Franciscus Aretinus in dicto cap. fina. de testibus. quem sequitur Palacius in allegat. de haeresi. §. vlti. quos agnauim laudant multi ex praecitatis, quibus omnino censeo subscribendum; quoniam & uerissima mihi uidetur hęc sententia, & tutissima, ac penitus in praxi obseruanda, & pro hac expositione facit quor notat Felynus in dicto cap. testimonium. de testib. num. 22. versic. 2. limitant.

Sit secundum axioma; Plures quam duo testes inhabiles & minus idonei in hoc crimine tunc faciunt plenam probationem, & ad condemnationem, seu penam criminis ordinariam imponendam sufficientes, quando ex circumstantiis, & coniecturis, & personarum qualitate, uerisimiliter praesumitur uerum deponere. & hanc sententiam uidentur non obscure probare illa textus uerba in dicto c. in fidei fauorem. Si ex uerisimilibus coniecturis, & ex numero testium; aut personarum tam deponentium quam eorum contra quos deponitur; qualitate ac alijs circumstantiis, sic testificantes falsa non dicere praesumantur. hęc ibi. Ita Palacius, Rubius, Aretinus, & Albertinus praecitatis locis; ubi amplius admovent, hęc ratione posse accipi sententiam eorum qui dicunt, ad condemnationem.

Plures testes quā duo minus idonei, cum alijs coniecturis plene probant.

Plures testes minus idonei quando plene probent.

condemandum hereticum non sufficere duos testes: A de quo articulo dicemus paulo post super q. 71. atque hic plane videtur verus & germanus sensus dicitur. in fidei favorem. & hac est doctrina secunda, tuta, & ob id in praxi servanda.

Tertius idoneus & alius minus idoneus non probat in hoc crimine.

Sit iam tertium & postremum axioma: Quamvis in multis causis testis valde dignus, & alius testis infamis, seu minus idoneus coniungantur ad faciendam plenam probationem, quia integra & superabundans fides vnius supplet defectum alterius, ut singulariter notant Baldus & Ange. in l. si quis ex argentijs. §. 1. ff. de edendo. quos refert & sequitur multa in eandem sententiam adducens Marfilus in l. de minore. §. tormenta. ff. de quaest. & lason in l. cum ceteros populos. in 2. lectura. nu. 53. versio. item in quantum. C. de sum. Trin. & fide Carbo. & plerique alij quos prudens omittit: in causa tamen haresis hoc non crederem habere locum, quoniam praefata sententia locum non habet, quoties ex forma iuris vel hominis requiruntur duo testes: quia tunc, praesertim in criminalibus, ubi probationes debent esse clarae & certa. h. sciant. C. de probatio. uterque testis debet esse integer, & probare verum. ita limitata singulariter & vere praefaram. sententiam Felypus in c. tertio loco, in si. post Balibidem, extra de probatio. quos sequitur, Bernardinus Diaz in reg. 752. incip. Testis valde dignus in 2. limitatione.

Manifestum est autem in causa haresis ad minus duos testes idoneos a iure postulari, sicut copia se ostendimus infra super dicta q. 71. quare, ut ad dicta duorum testium reus huius criminis condemnatur, illi ex omni parte fide digni & integri esse debent: sin autem res aliter se habuerit, poena extraordinaria erit imponenda. ne propterea omnino multa crimina relinquuntur neque ab hac sententia discrepat Guido Fulcodius in consulationibus ad Inquisitores. q. 15. c. 17. quem alibi retuli.

Verumtamen si testis ille minus dignus de crimine fuisse emendatus, & per posteriores probatus, & laudabiles actus bonae fidei, & opinionis specimen dedisset: tunc iudicio meo sufficeret: quoniam is iam potest dici idoneus: quod videtur sensisse concilium Biturrense c. 13. & concilium Narbonense. cap. 25. quae alibi retulimus.

Idem videtur dicendum, si cum teste digno, & teste minus digno concurreret alia coniectura, & indicia de crimine perpetrato: tunc enim indicia alia testimonium testis minus idonei coadiuvarent: quod videtur indicari per textum in dicto c. in fidei favorem. ibi: Ac alijs circumstantijs sic testificantes falsa non dicere praesumantur. Sed de his amplius agemus in sequentibus.

Testes vero inhabiles cum admittuntur, sicut ceteri iurare debent de dicenda veritate, ut alibi plenius scripsimus.

Sed de socio criminis an iurare debeat, dubitatur: & Marcus Antonius Blancus tracta. de indicij. nu. 384 in socio criminis non esse iuramentum necessarium putavit. praevaleat tamen Iulij Clari sententia in pract. crim. §. fin. q. 21. versio. quare nunquid dicitur, iudicium socij criminis non facere iudicium, nisi cum iuramento deponat. quamvis enim quo ad se ipsum sit reus, tamen dum deponit contra alium, fungitur

vic testis ideoque non est sibi habenda fides nisi cum iuramento.

Sufficit autem socio criminis iurare quodcumque, sine antequam torqueatur, siue etiam iuret praesente ipso contra quem deponit. Ita Clarus praecitato loco mihi magis probatur, ut in principio iuret, ut in reliquis testibus observatur: quia cum deponit testis est potius quam reus.

Illam est etiam in hac questione praecipua dubitatio, An huiusmodi testes suspecti & minus idonei cum admittuntur, torqueri debeant, an potius dictis ipsorum sine tortura sit standum. & glossa 15. q. 6. in summa, torquendo autumat, siue sint serui, siue viles personae, vel etiam si sint liberi homines, dummodo sint criminosi et infames, vel obsecuti vel ignoti. idem sequitur Hypopolitus Marsilius conf. 109. incipien. Spiritus sanctus. nu. 13. 14. 15. & in pract. crim. §. diligenter num. 62. & Bartolus in l. cum ceteros populos. C. de summa trinit. & fide catho. num. 12. eiusdem sententiae esse videtur, siue testes sint infames infamia facti, siue infamia iuris: nam non admittuntur inquit, nisi in subsidium, & contra tormentis. adde Gondissaluum tract. de heret. q. 13. num. 15. & Iulium Clarum in pract. crim. q. 21. versio. sciam etiam.

Equidem tamen si haec sententia vera sit dura tamen nimis & aspera videtur. & ideo crederem hos testes inhabiles iudicium facere siue maius siue minus, spectatis personarum qualitatibus, & alijs circumstantijs, etiam si sponte & sine tormentis testimonium dixerint. & plane si testes inhabiles non admitterentur ad testimonium dicendum sine tormentis, facile auerterentur a dicendo testimonio in causa fidei. quare benignior est, & fortassis commodiore haec sententia, non tamen ambigo, quandoque & posse & debere torqueri: quod quando fieri debeat, arbitrio iudicantis relinquitur, speciatim testium infamiam malitia, improbitate, & varietate.

De socio criminis quaesitum est, an ei credi debeat sine tormentis, & Iulius Clarus in pract. crim. §. fin. q. 21. versio. sciam etiam. torquendum arbitrat, ut fidem faciat. Cum enim, inquit, ex proprio delicto sit effectus infamis, non debet admitti in testem sine tortura. idem omnino tenet Hypopolitus Marsilius in d. conf. 109.

Sed magis mihi placet sententia Iacobi Simonca, de catho. instit. tit. 64. nu. 38. asserentis, socium criminis absque tormentis iudicium facere maius aut minus pro personarum qualitate, & criminum & aliarum rerum circumstantijs. verum, ex causa torqueri etiam potest, ut proxime dictum est.

Quis autem dicatur socius criminis notatur in c. negligere. 2. q. 7. & in c. 1. 14. q. 6. & in c. ita plane. 23. q. 2. & in l. comparat. C. ad leg. Flavianam, de plagiarijs, & in l. quoniam liberi. C. de testibus. ubi late glossa, Cynus, & Salycetus. & Archidiaconus in c. quicumque. de heret. lib. 6. verbo. sanctores, versio. nec te moueat. Ex his colligo primum socium siue participem criminis dici posse eum, qui committit aliquod crimen cum illis, cum quibus habet societatem, cap. ita plane. 239. 4. ibi: Ita plane si sociatur quis malis, id est, si mali aliquid cum eis committit. item socius delicti dicitur, is qui parti-

An testis inhabilis torqueri debeat.

In supra...

Socius criminis...

Socius criminis...

particeps est eiusdem infectionis, ut per acitatio loco Archidiaconus scripsit. & qui delinquentibus fauent, participes & socij criminis vocantur, ut patet in per acitatis iuribus. glossa quam laudat Salycetus in d. l. quoniam liberi. C. de testib. ait non omnes criminosos appellari socios criminis, sed illos tantum, qui eiusdem delicti numero fuerunt socij, ita quod absolutoria lata pro uno, prosit alteri: uel condemnatoria quale quale ei parit prejudicium. Recte tamen iudicio nostro, per acitatio loco Salycetus addit, idem esse tamen si non sit idem crimen numero, dummodo sit ei connexum, uerbi gratia quia sit illius causa uel occasio, quare in causa heresis, qui induceret aliquem, ut alicuius heretici sermonibus interesset, socius criminis esset ei qui pradicaret, cum ei cooperaretur in eo delicto, & causa esset, ut alij inducerentur ad audiendas heretici conciones. Exempla huiusmodi multa occurrere possunt, quae ex praedictis facile intelliguntur.

QVAESTIO LXV.

An periuri possint in testes admitti in causa fidei.

Sexagesima quinta quaestio est. Vtrum Inquisitor periurus possit licite admittere, ad testificandum in causa fidei, seu agendum?

Respondemus, quod sic, ubi praesumat quod deponat zelo fidei orthodoxae, ut patet in c. Acculatus. §. licet de heret. lib. 6. ubi dicitur sic: Licet uero periuri a testimonio etiam post penitentiam repellantur: si tamen ij. qui coram Inquisitoribus iurantes tam de se, quam de alijs super facto heresis dicere ueritatem, eam celando deierent, & postmodum uelint corrigere dictum suum contra se, ac alios complices deponendo: cum etiam huiusmodi sit exceptum, si ex manifestis indicijs apparuerit tales non animi leuitate, aut odij fomite, seu corruptione pecuniae, seu zelo fidei orthodoxae dictum suum uelle corrigere, ac modo (quae prius tacuerant) reuelare, in fauore fidei, (nisi aliud obstat) dari debet tam contra se, quam contra reliquos attestantibus eorundem.

Regulare est tamen in alijs, quod potius statuitur primo dicto, quam secundo. de hoc Archidiaconus ibi in glo.

COMMENT. CXIII.

Ceteri commentario tradidimus de testibus in habitibus. uerum in dicto cap. in fidei fauore. de heret. lib. 6. nulla fit de testib. periuris mentio. eorum. n. paulum diuersa consideratio habenda fuit.

Eymerici uero axiomata de testibus periuris in hac causa tale est: Cum testes periuri praesumuntur zelo fidei: dicturi ueritatem, audiendi sunt.

Periurus uero ideo regulariter a testimonio repellitur, ut notant doctores in cap. testimonium. de testib. uel quoniam infamis est, uel quia ineptus cen-

setur illius testimonium, qui uacillat, & de eadem re contraria profert modo aiendo modo negando.

De materia huius quaestio agitur Locutus in opere iudiciali, & Repertorium Inquisitorum uerbo, periurus. Gondissaluis tract. de heret. q. 13. n. 12. Tabienfis in summa, uerbo, Inquisitor. §. 35. Hieronymus Gigas tract. de crimine lese maiestatis, lib. 2. ti. quomodo, & per quos probetur. q. 11. Iacobus Nouellus, reg. 160. incipiente: Periurus, & alij.

Periuri uero quo admittantur in testes in causa fidei, eleganter explicat Gondissaluis d. tract. de heret. q. 13. n. 12. quem per omnia sequitur Hieronymus Gigas per acitatio loco: quorum haec sententia est: Periuri in hoc crimine ad testimonium dicendum tam contra se, quam contra alios admittuntur, dum tamen ex manifestis apparuerit iudicij, tales non animi leuitate, non odio, non corruptos pecunia; sed zelo fidei uelle deponere, aut dictum suum, quod antea in forma testimonij deposuerant, uelle emendare, & corrigere, ac quae prius tacuerant, reuelare.

Ut autem periurorum testimonium dictis habeatur, ea concurrere debent quae superiori commentario diximus: quaeque praescribuntur in dicto c. in fidei fauorem. de heret. lib. 6. ibi: Si ex uerisimilibus coniecturis, &c. ita Gondissaluis & Gigas praecitatis locis. additque Gigas ibidem nu. 8. & 9. Quod si praedicta coniectura non concurrant de uerisimili ueritate a periuro dicenda, tunc non est admittendus sine tortura, de quo quid sentiam, paulo antea dixi: quamuis fortassis in periuro maior adsit ratio cur torqueri debeat, quam in alijs inhabilibus.

Regulare est tamen in alijs, quod potius statuitur primo dicto, quam secundo. Optime infert Eymericus hic ex contextu citato: posse testes corrigere dictum suum, si prius deierauerant, & postea ducti penitentia uoluit emendare quod male deposuerat.

Verumtamen dubium erat cui dicto esset standum, primo ne an secundo: & uidebatur standum esse primo dicto, iuxta doctrinam Innocentij in c. praeterea. de testibus. & Deus qui hanc asserit communem opinionem cons. 174. incipien. In causa falsitatis. nu. 7. & cons. 189. & caeteri relati per Ioannem Roiam in singularibus fidei. singula. 194. incipien. Testis qui in iudicio. in principio.

Ceterum, in causa fidei speciale est, ut posteriori dicto testimonium stetur, ut uere docet hoc loco Eymericus: cuius sententia communi consensu approbatur, quam tenet Archidiaconus, in cap. accusatus. §. licet de heret. lib. 6. relatus apud Eymericum supra parte 2. Gondissaluis tract. de heret. q. 13. nu. 12. Nicolaus Arelatanus tract. de heret. notabili 13. Ioann. Roias in dicto singula. 194. & alij plerique.

Haec tamen sententia, quod posteriori dicto credatur in causa heresis tunc procedit, quando ex manifestis coniecturis apparet posteriora dicta uerisimiliora esse quam prima, testesque Prioribus, contraria deponere zelo fidei, non malitia aut pecunia corruptos: quod apertissime probat textus ibi: si ex manifestis indicijs appaerit tales non animi leuitate, aut odij fomite seu corruptione pecuniae, sed zelo fidei orthodoxae dictum suum uelle corrigere. Nisi. n. haec indicia apparuerint, ex quibus ostendatur

Cui dicto standum in causa fidei, an primo uel secundo.

An testis inhabilis...

in supra...

Socio...

in Socio...

periculis...

datum posteriora dicta veriora esse, Prioribus de positionibus erit standum, ita Couarruias lib. 2. varia. resol. cap. 13. nu. 9. & Ioannes Roias sing. 206. incipien. Testis qui contra.

Sententia de reuocatio primo dicto et procedit, cum dictum fuit contra quolibet.

Rursus, hac sententia de reuocatio primo dicto, & de fide adhibenda secundo, non modo procedit quando deponentes testificantur contra se, & contra complices suos; quod apertissime indicat practatus textus in dicto c. accusatus. §. licet, de heret. lib. 6. sed etiam cum deponunt simpliciter contra alios quoslibet. ita videtur velle, ex quo indistincte loquuntur, Zanchinus tract. de heret. c. 14. nu. 5. Repertorium Inquisitorum verbo, testes. §. sed ponamus. & Arelatanus practato loco, contra quam velle videatur Couarruias lib. 2. varia. resol. c. 13. nu. 9. ubi dicit, non temere Romanum Pontificem commemorasse, testimonium ibi exhiberi a testificante contra se ipsum & criminis socios, cum maxima sit veritatis presumptio propria culpa cognitio, & eius apud iudicem professio.

Opinio Couarruias recepta.

Verum, dico quod cum hoc sit favore fidei concessum, & fauor fidei equaliter reperitur tam in testificante contra se & complices suos, quam contra quoslibet alios tertios delinquentes profecto in omnibus hac sententia locum habebit. Rursus, textus etiam in dicto §. licet, satis indicare videtur hanc sententiam Couarruiam, dum ait: Stari debet tam contra te, quam contra reliquos attestantibus eorundem: Nam dum reliquos, dicit Romanus Pontifex, omnes complectitur. l. cum optio. ff. de optione legata. ibi: Reliquorum appellatione omnes ad Marium pertinent.

Secundo dicto quando non stetur in causa fidei.

Postremo, prefata sententia de stando secunde depositioni, vera est, cum quis in secundo dicto reuelat heresim & delictum: secus si negat, cum prius de heresi deposuisset, vt si quis prius dixisset in iudicio, Bucerum negasse purgatorium; deinde vero hoc retractasset: quia hoc casu priori dicto stabitur, non secundo. Repertorium Inquisitorum verbo testes. §. sed ponamus. & §. seq. & Zanchinus tract. de heret. cap. 14. nu. 5. ubi pulchram huius dicti rationem assignant: quoniam ex quo alloqui potuit reum, presumitur corruptus & subornatus, ideoque primo dicto erit standum.

Illud tamen verum est, ob reuocationem non nihil priori testimonio detrabi: quod quantum sit, arbitrio iudicantis relinquatur. talis autem testis velut falsus puniendus videtur: de cuius pena alibi scripsimus, & Repertory & Zanchini sententiam sequitur Couarruias lib. 2. varia. resol. cap. 13. nu. 9. quibus libenter subscribo, in quo prudentissime animaduertendum est, ne ob huiusmodi reuocationes delictum heresis impunitum quadoque relinquatur. vide ad hanc materiam, si plures desideras Felinum in cap. cum in tua. de testibus. Alciarum tracta. de presump. regula 2. presump. ptio ne 29. & Albertinum in c. 1. de heret. lib. 6. q. 16. nu. 72. & multis sequent.

Q V A E S T I O LXVI.

An infames & criminosi in testes recipi valeant in causa fidei.

Sexagesima sexta questio est: Verum Inquisitor infames & criminosos, aut seruos contra dominos, possit licite admittere ad agendum, seu testificandum in causa fidei?

Respondemus quod sic: unde Archid. in c. Accusatus. de heret. lib. 6. in §. licet. super ver. excepti. dicit ita: Tanta est labes criminis heretici, quod ad eius accusationem etiam serui aduersus dominos, & quilibet criminosi, etiam infames aduersus quemlibet admittuntur, ut 2. q. 7. §. huic opponitur. Ad idem ea. q. cap. Pagani. §. in hoc, & §. sed quaritur. & extra de simo. c. Si dominus. & c. Tanta. Et idem est in alijs criminibus exceptis, scilicet in simonia, in sacrilegio, & in crimine lesa maiestatis. 25. q. 3. Saue.

De criminosis satis etiam in c. In fidei, de heret. lib. 6. ubi participes & socij criminis admittuntur, vt dictum est supra q. 64.

De infamibus etiam patet; quia periuri de iure sunt infames, & tamen periuri admittuntur, ut patet in cap. Accusatus. §. licet. & dictum supra quest. proxima.

COMMENT. CXV.

Qua ad hanc questionem spectant abunde sunt a nobis exposita supra super q. 64. & 65. qua propterea non erunt amplius hoc loco inutiliter repetenda. interim video Zanchinum tract. de heret. cap. 13. & Bernardum Comensem in Lucerna Inquisitorum, verbo, testis. §. 18.

Criminosi autem testes & quilibet inhabiles in hac causa admittuntur ad testimonium dicendum, siue agatur contra Saeculares siue contra Regulares, vt optime notat Panormitanus in cap. licet. Heli. de simo. num. 20. super glo. in verbo. indifferenter.

Quod vero Eymericus scribit hinc ex sententia Archidiaconi, vt delicti in detestationem huius criminis etiam seruos admitti ad testificandum contra dominos, verissimum est, praesertim in defectum aliarum probationum.

Ceterum obseruandum est plerumque seruorum, immo quidem, & famulorum dictis modica fide esse adhibendam, eam dominis suis infensissimi esse soleant.

Iam non solum serui contra dominos admittuntur, sed et cum opus est aduersus eosdem dominos, immo quidem & aduersus extraneos torquentur, vt Salycetus & alij optime scripserunt, in l. 1. c. de quest. per extum ibidem cuius hac sunt verba: Questio nem de seruis contra dominos haberi non oportet, exceptis adulterij criminibus, item fraudatifficis accusationibus, & crimine maiestatis, quod ad salutem principes pertinet hac ibi. Adde Ioannem Roiam singul. 183. incipien. Seruus vero est torquendus, & Simancam de cath. in sit. ti. 61. de seruis num. 13. & Panormitanum in cap. cum in conplatione. in fine, extra de reg. iuris.

Q V A E S T I O LXVII.

An inimici capitales admitti possint ad testificandum, &c.

Sexage-



Exagesima septima quæstio est: Vt inquisitor inimicos capitales alicuius delati possit in causa fidei ad testificandum, seu agendum admittere contra illum?

Respondemus quod non: unde Archid. in c. Accusatus. §. licet, de hære. lib. 6. super uer. exceptum. præmissis quo modo in crimine hæresis, & alijs criminibus exceptis admittuntur ad testificandū, agendum serui contra dominos suos; & criminosis, & infames, contra quemlibet, ut habitum est supra quæst. proxima dicitur sic: non tamen intelligas, quod in hoc crimine inimicus capitalis admittatur ad accusationem, & quod in c. 2. & de simon. Licet Heli. in fi. & c. Per tuas.

De hoc satis notat Host. in summa. de accus. §. quis possit. Et Archid. in c. Ut officium. §. uerum. de hære. lib. 6. super uer. testium. in fi. dicit sic; Debent etiam Inquisitores per se, inquirere de inimicitia testium, cum is, contra quem inquiritur, de talibus nequeat diuinare quid quisque dicit. Quia ubi potest testibus graue periculum imminere, testium nomina delato non publicantur, ut in c. Statuta de hære. lib. 6. Idem dicit dominus Guido Fulcodius post Clemens iiii. in fine illarum, & 5. quæstionum, quas fecit ad Inquisitores.

COMMENT. GXVI.

In hac quæstione Emericus unam proponit exceptionem in hoc crimine, quæ obijci possit aduersus testes, videlicet, Inimicitiam capitalem: hæc enim testem repellit prorsus in hoc tribunali.

Optimo autem cõsilio de hoc differit auctor hoc loco: nam cum in superioribus docuisset, testes inhabiles in hoc crimine fauore fidei admitti ad testificandum, dubitari poterat, an etiam inimici capitales admitterentur.

Iura quibus utitur auctor, optime probant suam sententiam, quæ vera est, & cõis. sancitaq; iam olim duobus illis sapientissimis prælatorum concilijs Biterrensi, & Narbonensi, in quorum illo cap. 13. ita scriptum est: Illis tantum exceptionibus fidem testium euacuantibus in totum, quæ non ex zelo iustitiæ, sed de malignitatis fomite procedere videantur, ut sunt conspirationes, & inimicitie capitales. hæc ibi in Narbonensi vero c. 25. ita: Illis tantum exceptionibus, fidem testium ex toto euacuantibus, quæ non ex zelo iustitiæ, sed de malignitatis fomite procedere videantur, ut sunt conspirationes & inimicitie capitales. hæc ibi concordat rex. in c. repellatur in c. meminimus, & in c. cū oporteat. de accusa. & in c. si testes. 49. 3. & alibi sæpe. tradit Gondissalvus tract. de hære. q. 13. nu. 13. & ceteri quos retuli supra in hac 3. parte tituli de defensionibus reorum. nu. 118. ubi pauca quedam dixi de capitali inimicitia, quæ ei instituto conueniebant: nunc vero cetera sunt tradenda quæ & cognitu necessaria, & vsu sunt frequentia.

Nusquã autem reis magis nocere potest inimicitia testium, quàm in hoc tribunali cū ipsis nomina testificantium non aperiatur, sicut in alijs delictis feritur: solet, & ob id Emericus hunc locum de cogni-

scendis inimicis capitalibus. egregie tractauit 3. p. nu. 118. & seq. præscribens modos uarios, quibus Inquisitores intelligant, an testes inimici sint reo nec ne.

Causas uero ex quibus inimicitia talis oritur, paucissimas tradidit auctor præcitato loco. ceterum cum ea res sit magni ponderis in hac causa, ut lectoribus plenius satisfaciam, visum est nec indecens nec inutile, referre hic ex varijs locis, & iurisperitorum responsis causas, ex quibus iuste credantur capitales inimicitie oriri, ut cum cognita fuerint, testificantium dicta repellant.

Sunt qui dicant iudicantium arbitrio esse relinquendū definire quæ inimicitie dicantur capitales: propterea quod à iure nominatim causæ præscriptæ nõ sunt. Fel. in c. cū oporteat. de accusa. nu. 5. Maria. Soc. in c. repellantur. nu. 13. & Grammetius cons. 57. incip. In causa mihi transmissa. nu. 9. quos alij recentiores sequuntur. Verum ne de nouo arbitrari oporteat, ac ne in arbitrando propter humanam fragilitatem in re tam graui decipiamur; tutius erit in hac re aliorum arbitrium sequi. quamquam non diffitear hanc facultatem non esse iudici denegandã, cum possint occurrere casus, ex quibus oriuntur inimicitie, quos alij nondum præuiderunt.

In Hispania legibus septipartitis nominatim traduntur causæ plurimæ, ob quas vnus in alterum iure dicere testimonium prohibeatur. nam in l. 22. p. 3. tit. 16. sapientissimè, & prudentissimè ita scriptum est.

Malquerencia mueue a los omes muchas vergadas de manera que maguer son sabidores de la verdad que non la quieren dezir ante dizen el contrario. E por ende defendemos, que ningun ome que sea omiziado con otro de grand enemistad que non pueda ser testigo contra el en ningun pleyto si la enemistad fuere de pariente que le aya muerto, o que se aya trabaado de matar a el mismo, o si le ouieffe accusado, o enfiado sobre tal cosa que si le fuera prouado ouiera de receblir muerte por ello, o perdimiento de miembro, o echaniento de tierra, o perdimiento de la mayor partida de sus bienes. Ca por qualquier destas maneras, que aya enemistad entre los omes non deuen testiguar los vnos contra los otros en quanto la enemistad durare. hæc tunc ibi.

Quorum uerborum hæc est sententia latine uerumque reddita. Prohibemus ne quisquam, qui magnam gerit cum altero inimicitiam, contra illum in aliqua causa possit esse testis: ut si inimicitia sit cõtracta ob consanguineos occisos: aut quia testis conatus est occidere eum, contra quem uult testificari: uel accusauit eum de delicto, quod si fauisset probatum, sequeretur uel mors, uel membri

abscissio, uel exilium, uel amissio maioris partis bonorum; nam ob singulas ex causis prædictis non potest unus contra alterum esse testis, durante inimicitia. ac talis quidem est legis sententia.

Prima ergo causa capitalis inimicitie oritur contra eum qui occidit consanguineum meum, ita Bart. in l. 4. §. si. ff. de adimen. legatis, & Hyppolitus Marfilus in l. 1. §. præterea. ff. de quæst. per rextum in l. lex Cornelia. ff. de iniurijs. addit Socinus in cap. repellantur. de accusa. nu. 14. non solum esse effectum mihi inimicium capitalem, qui consanguineum meum

Quæ inimicitia sit capitalis arbitrio iudicantis relinqui.

Lege Hispana notate causæ capitalis inimicitie.

Legis sententia qualis.

Causæ multæ capitalis inimicitie ordine relatæ.

inter-

interfecit, sed etiam si tantum dederit operam, vt interficeretur.

2. *Causa.*

Alterca causa capitalis inimicitie oritur, quoties quis conatus est occidere eum, contra quem vult testificari. ita docet eleganter Eymericus, 3. p. n. 118. ibi: vel mors fuit intentata. vbi paulo post addit elegantem rationem, cur talis sit a testimonio merito repellendus; ibi: propter quod presumitur.

3. *Causa.*

Tertia causa, qua proxima superioris videtur explicatio, oritur ex solis nimis de occidendo. glossa in l. licet, ff. de recept. arbit. verbo, capitales. Alexander consil. 14. incipien. Ponderatus. nu. 3. lib. 3. Grammaticus consil. 57. incipien. In causa mihi translata, nu. 8. Abbas in cap. repellantur. nu. 4. de accusatio. Cardinalis in cap. cum oporteat. de accusatio. quo loco Ioannes Anania num. 7. optime dicit, hoc tunc procedere (secundum Baldum in l. metum. C. de eo quod me. cau.) quando is qui minatur aut est potens ad id faciendum quod minatur, aut est solitus minas suas executioni mandare, iuxta notata per Doctores in simili in l. 1. C. vnde vi. & in l. ut vim. ff. de inst. & iure. quod refert. & sequitur Marsilius in dicta l. 1. §. prae. ff. de quest.

4. *Causa.*

Quarto inimicitia capitalis oritur ex insidijs paratis vitae eius contra quem is qui parauit vult testificari. glo. in §. inimicitia. verbo, si capitales, inst. de excusa. tuto. Eymericus supra 3. par. nu. 118. vers. repellitur igitur ibi: seu ea quae sunt ad mortem inductiva, atque via. tales enim sunt insidiae.

5. *Causa.*

Quinto nascitur ex eo, quod quis accusauit aliquem de causa capitali, vt verbi gratia de homicidio, crimine lese maiestatis, rapina, crimine nefando veneris, praeposteria, adulterio, seu quolibet alio delicto ex quo nascitur infamia, quod si fuisset probatum, imposita fuisset poena mortis, abscissionis membri, aut publicationis omnium, vel maioris partis honorum, aut exilij. Bart. in l. 4. §. ff. de adim. legatis. glossa in dicta l. 3. verbo, capitales. ff. de recept. arbit. glossa melior, & apertior in d. §. inimicitia. verbo, si capitales. inst. de excusa. tuto. Abbas in c. accedens, vt lite non contest. & in cap. repellantur. num. 4. de accusat. Zabarella in cap. cum oporteat. num. 12. de accusat. & alij per hos relati.

6. *Causa.*

Sexto oritur inimicitia, qua repellit testem quoties, licet non accusauerit aliquem de crimine capitali, deposuit tamen in causa criminali contra eum. Abbas Ioannes de Anania, Socinus, & alij in c. c. P. Manconella, de accusatio. faciunt tradita per glossam, Bartolum, & Doctores, in l. 3. ff. de testib. & per Specula. tit. de teste §. 1. in prin. adde omnino Grammaticum consil. 46. incip. In causa magni Tristani. num. 4. & seq.

7. *Causa.*

Septimo oritur capitalis inimicitia, ex eo quod aliquis eum, qui modo contra se testificatur, detinuit aliquando in vinculis. Feinus in cap. repellantur. de accusatio. nu. 3. versic. adde quod si tenuit. Grammaticus consil. 46. incip. In causa magni Tristani. nu. 1. & 2. hac autem inimicitia semper durae praesumitur, nisi contrarium probetur, ut docuit Baldus in l. non ignorabit. C. ad exhiben. qua inimicitia tunc cresceret vehementius contra carcerantem si in dicta carceratione fuisset inaceratos torturae suppositus, vt idem admonent.

Oftauo oritur ex sola iniuriarum prolatione. Baldus in c. veniens. circa finem de iureiurando. quem sequitur Iason in l. procuratoribus. C. de procura. Marsilius in dicta l. 1. §. praeterea. ff. de questio. vbi ita quandoque indicatum fuisse restatur idem Marsilius consil. 3. incipien. Saepae ac saepius decreuit. Thomas Grammaticus voto 6. incip. In causa excellentis Comitis. nu. 4. & 5. & alij, quos prudens ommitto. exempla talia esse possunt: appellare virum coniugatum cornutum, siue uxorem eius meretricem: item si quis virum honestum dixerit, ebrinum: monachum dixerit, apostatam a sua religione: presbyterum dixerit, simoniacum: aduocatam appellauerit, impostorem: procuratorem, cauillatorem: iudicem, acceptorem personarum; tabellionem, falsarium: mercatorem, monetarium, seu pecunias tondeum. & his similia: atque vt vno verbo dicam, verbum iniuriosum dicitur, cum siue in genere, siue in specie delictum aliquod commissum licet conmissum non sit, alicui improperatur, ut notant Bartolus, Baldus & communiter Doctores, in l. 3. ff. de liberis, & posthumis. Faber, Aretinus, Ioannes de Platea, & alij, in §. 2. inst. de iniurijs.

Sed in hoc multum considerare oportet personam inter quas conuicia sunt prolata: personae enim viles, & infames, quemadmodum parum curant honorem, ita quoque facile ad proferendas iniurias prorumpunt, quarum etiam facillime obliuiscuntur, & mox reconciliantur; quod virilibus feminis solet frequentissime contingere: nobiles autem & ingenui non sunt ita iudicandi: ac inter hos verè dixeris, ob conuicia oriri inimicitias capitales.

Rursus, plurimum consideranda est Prouinciarum & ciuitatum consuetudo: sunt enim quaedam iniuria in vna Prouincia, qua in alia non solent pro conuicijs accipi.

Nunquid autem iniura fiat dicendo alicui; mentiris tradit Bart. in l. si quis extraneus. de acquir. hered. vbi iniuriam fieri dicit. idem sentiendam est cum alieni dicitur; tu es spurcius, quamuis re vera spurcius sit. Thomas Grammaticus decis. 37. incip. Magnificus Carolus. qua tamen si quis effugere velit postquam prolata sunt obseruet cautelam 39. quam tradit Thomas Ferrarius.

Item oritur capitalis inimicitia, ex eo quod quis alterius uxorem tenet marito inuito reclamante, ac repugnante. Antonius de Butrio, & Baldus, & alij, in c. accedens. el. 2. vt lite non contesta. quos sequitur Marsilius in d. l. 1. §. praeterea. ff. de questio. nu. 23. adduntque; idem esse intelligendum de eo qui terram alterius tenet quod intelligit etiam per vim, vt villas, agros, prata, domos, & similia, ex quorum fructibus commodum suscipiat.

Quod autem de uxore dictum est; idem est sentias de sororibus, & alijs faminis nobis coniunctis, quarum honor vel infamia nos plurimum potest afficere, quarum pudicitia si attentata solum fuerit, nobis infertur iniuria, per textum in §. 2. inst. de iniurijs. ibi: Siue quis matrem familias, aut praetextatam, praetextatam ve asseclatus fuerit: siue cuius pudicitia attentata esse dicitur. hac ibi. Concordat textus in l. item apud Laboon. §. si quis virgines. ff. de iniurijs. quoniam ex his factis inhonestis, & impudi-

impudicis infamia generatur, & iniuria infertur, A
 inde inimicitia inter viros honestos, & probos
 nascitur. l. 1. cum ibi notatis. ff. quibus vt indig. glo.
 in l. sororem. C. eod. tit. Ioannes Anania in cap. cum
 oporteat. num. 6. extra de accus.

Item oritur inimicitia capitalis, si quis alteri
 moueat questionem status, asserens, videlicet eum
 esse libertum non ingenuum natum, aut esse seruū,
 iuxta textum in §. item is. instit. de accusatio. tut.
 in c. glo. ibidem, verbo, pupillorum. ita Accur-
 sus in §. inimicitie. verbo, si capitales. instit. de ac-
 cusatio. tut. argumento textus in c. p. frequens. de re-
 stitutio. spolia. glossa in authen. de teste. §. si quis ve-
 ro, verbo, questiones. Bald. in l. athlet. a. §. dant re-
 missionem. ff. de excusatio. tuto.

Item oritur capitalis inimicitia, cū quis mouet
 alicui questionē de omnibus bonis, aut de maiori bo-
 norum parte. ita in d. l. 22. partita 3. tit. 16. quam
 initio huius commentarij retuli, quod ipsum asse-
 runt etiam multi ex illis, quos adduxi in preceden-
 tibus, & Felyn. in cap. quoties, de testibus, num. 5.
 Panormitanus in cap. 1. nu. 3. de indicij. idem Pa-
 normitanus, in cap. repellantur. de accus. nu. 4. Ioā-
 nes de Anania in c. cum oporteat. de accus. num. 6.
 Alex. consil. 99. incipien. In causa accusationis. lib.
 1. & alij per hos relati. Huius cause ratio non est
 difficilis, quoniam ex ablatione, vel retentione aut
 omnium aut maioris partis, bonorū, vita nō medio-
 criter leditur, quā sine alimentis trāstingere nō pos-
 sumus: bona enim temporalia vita hominis dicuntur,
 vt notatur, in l. aduocati. C. de duo. diuer. iud.

Idem sentiendum est, cum questio est de magna
 pecuniarum quantitate, vt voluit Bar. in l. 3. ff. de
 testib. ad quod facit doctrina Baldi in l. parentes. C.
 de test. vbi causam civilem magnam equiparat cau-
 sa criminali, quos sequitur Marsilius, in d. l. 1. §.
 præterea. num. 23. ff. de quest.

Idem etiam sentiendum est de spoliatione, aut
 perdizione vnius magnæ rei tantum: hinc enim na-
 scitur inimicitia capitalis. cap. item cum quis. de
 ressit. spol. facit cap. accedens. el. 2. vt lite non con-
 testata. tenet nominatim Ioannes Anania in cap. cum
 oporteat. num. 6. de accusa.

Item oritur inimicitia capitalis, cum quis offen-
 dit alium in persona vel in rebus. de rebus proximè
 dictum est, de persona id asserit Bald. in l. in his. ff.
 sol. matri. quem sequitur Marsilius in d. l. 1. §. præ-
 terea. ff. de questio. quod docuit etiā eleganter ap-
 positis exemplis Emericus supra 3. par. num. 118.
 ibi vel vulnera graua, & lethalia, quæ sunt in pri-
 mis procedunt, cum in honesto modo aliquis corpo-
 ralem iniuriam pertulit, vt si cui pugna seu alapa
 sit inflicta; aut fustibus sit pulsatus, seu cāna: quod
 genus iniuriæ magnam opinionem hominū asfert in-
 famiam, & dedecus, per textum singularem in §.
 2. instit. de iniurijs ibi: Cum quis pugno pulsatus,
 aut fustibus cæsus, vel etiam verberatus erit, &c. &
 docet copiosè Antonius Gomez to. 3. varia. resolu.
 cap. 6. num. 1. & seq.

Idem sentias quoties quis alterum in facie vul-
 nerauit, præsertim si turpis in vultu remaneat cic-
 atrix. Alex. consil. 99. incipien. In causa inquisiti-
 nis, quem sequitur Marsilius in dicta l. 1. §. præ-

terea. ff. de questio.

Ad hac non potest esse testis in criminibus exce-
 ptis qui dudū fuerat inimicus, si recenter est recon-
 ciliatus. c. 1. accusatores. el. 1. 3. quest. 5. cuius ver-
 ba sunt: Accusatores & testes esse non possunt, qui
 ante hestercum diem, aut nudius tertius inimici
 fuerunt: ne irati nocere cupiant, vel læsi se vlcisci
 velint. hac ibi. vbi id notant Præpositus, & Tur-
 recr. & Fely. in c. eam te. de reser. vers. infidelitas.
 Alex. consil. 99. incip. In causa inquisitionis.
 Grammaticus, consil. 57. incip. In causa mihi trans-
 missa, num. 8. Alcuius tract. de p. sum. regu. 2. præ-
 sumptione 11. Innoc. in cap. cum oporteat. de ac-
 cusa. Marsilius in dicto l. 1. §. præterea. num. 4. ff.
 de quest. sequitur Anton. Gomez to. 3. varia. resol.
 c. 22. num. 14.

Item descendentes ab inimico capitali præsu-
 muntur etiam inimici, & ideo à testimonio repe-
 lluntur. l. athlet. a. §. dant remissionem. ff. de excusat.
 tut. vbi id notant Bald. & communiter Doct. quos
 sequitur Ant. Gomez loco proximè citato eadem-
 que ratione collaterales vsque ad quartum gradū
 reputantur inimici, argumento textus in l. lex Cor-
 nelia. §. 1. ff. de iniurijs, & ita tenet Bald. in d. §. dant
 remissionem proximè citato, & Marsilius in d. l. 1.
 §. præterea. num. 103. ff. de quest.

Huc spectant quæ docet Felynus in cap. repellā-
 tur. de accusatio. num. 4. vers. item adde dum ait
 Si ego contaxi inimicitiam cum vno de vna fa-
 milia, presumitur quod omnes de familia sua
 sint mihi inimici vsque ad quartum gradum in-
 clusiuè, & voluit Bald. in l. si vafallus. el. 1. in tit. si
 de feudo fuer. cont. hac Fel. tenet quoque Ange-
 lus consil. 248. incip. In splendidiſſima ciuitate. &
 Alexander de Imola cōsil. 24. incip. Animaduersis
 his. lib. 2. & Grammaticus consil. 13. incip. In cau-
 sa istorum.

Item presumuntur inimici mei qui cū meis ini-
 micis commorantur, & propterea à testimonio meri-
 to repelluntur. cap. accusatoribus. 3. q. 5. vbi Gemin-
 ianus, & alij, & cap. repellantur, & c. cum o-
 porteat. de accusa. hinc amicus inimici mei non admit-
 tetur ad me accusandum, neque ad testimoniū con-
 tra me dicendum, præsertim si cum meo inimico sit
 magna iūctus amicitia, vt præcitatis locis plenè no-
 tatur. id ipsum sentias de eo, qui fecit (vt nostri lo-
 quuntur) parentelā seu confederationem cum inimi-
 co meo capitali, vt voluit Bal. in l. liberi. C. de inoffi.
 testa. vbi de hoc copiosè agitur per Doctores.

Idem loco habet in eo qui contrabit amicitiam
 cū meis inimicis: is enim inimicus meus rectè dicitur,
 vt latè & verè probat Thomas Grammaticus
 consil. 24. incip. Et quia nihil ita. num. 6. vol. 2. &
 Iaf. in liberi. C. de inoffi. testam.

Tandem non ineptè quis dicat eos esse inimi-
 cos censendos, & propterea fortassis à testimonio
 repellendos, qui sunt de aliqua familia, seu fa-
 ctione alteri familie, & factioni contraria, quales
 sunt Guelphi, & Gibellini in tota Italia, & in sin-
 gulis ferè vrbibus est vna aliqua familia potens, &
 nobilis alteri contraria; nam horum testimonium
 mutuo contra se non esset fortè facile admitten-
 dum. Baldus, in lege vnica. C. de rapt. virgin. quem

Q9 sequitur

13. Causa.

14. Causa.

15. Causa.

16. Causa.

sequitur Ioannes Royas singulari 200. incip. Te-
stis inimicus, nu. 8.

Verū in hac parte multo iudicio opus est: nam si
testes spectat & essent virtutis & probitatis, etiā in
his predictis talis sinistra suspicio cessaret, quam-
vis in alijs multū esset consideranda: solent enim sepe
homines ex huiusmodi familijs & factionibus vehe-
mēter inter se inimici esse: in alijs vero iam penitus
ista cessat, quāvis aliquādo inimicitia intercesserit.

Atque ex his & alijs huiusmodi causis arbitrio
iudicantis prudenter cognoscendis inimicitia capi-
talis dicitur oriri, quā ubi probata fuerit, testem
repellit, ut paulo post dicam'.

Superiores
causae inimi-
citiæ quādo
procedant.

Iam superiora locum habent etiam si inimicitia
contracta esset culpa eius contra quem deponitur,
ut scribunt communiter Doctores in dicto c. repel-
lantur. de accusatio. glossa singularis in d. l. athlet. c.
§. dat remissionem. ff. de excusatio. tuto. quam sequi-
tur Antonius Gomez tom. 3. varia. resolutio. c. 12.
nu. 14. vers. quod etiam extendit.

Item habent locum quoties subest causa inimi-
citiæ, unde verisimiliter oriri possit, quamvis testis di-
cat & asserat se nō esse inimicum. Innocentius in c.
cum l. & A. de sentent. & re iud. Bar. in l. 1. ff. de
his quibus ut indig. Abbas in c. repellantur. de ac-
cusatio. & alij, quos refert & sequitur Antonius
Gomez tom. 3. varia. resolu. c. 12. nu. 14. & Gram-
maticus voto. 24. incip. In causa Nicolai. nu. 1.

Quando ces-
sent superio-
res causae ini-
micitiae.

Superiora tamen omnia axiomata de inimicitia
bifariam potissimum limitantur. Primo quoties
reconciliatio inter inimicos intercessisset antiqua
& bene fundata. quādo autem intercessisset dicatur,
arbitrio iudicantis relinquitur: nam tunc cum ces-
set inimicitia causa, cessat etiam ratio, ob quam re-
pelli testes debeant. argum. tex in l. 3. §. fi. & l. seq.
ff. de adim. leg. ubi Bar. & communiter Doctores.

Rursus non procedunt quoties inimicitia esset
dolo procurata & fraude. eo enim progressa est hu-
mana audacia, ut sepe homines cum intelligunt in
aliquo gravi delicto aliquem posse contra eos testi-
ficari, fraudulenter prius quaesita causa cum eo
rixantur, eique sponte iniuriam inferunt, ut postea
eum repellere à testimonio possint; & ita liberen-
tur à crimine, quod re vera commiserunt. nam hoc
casu non debet talibus sua fraus patrocinari; ideo-
que talis offensus poterit admitti in testem contra
offensorem. ita Bar. in l. 1. §. cum quis. ff. de quaestio.
Bal. in l. sed & si quis. §. illud. ff. si quis cautio. Iaco-
bus de sancto Georgio in l. 2. ff. de testibus, & alij
quos refert & sequitur Antonius Gomez tom. 3.
varia. resolu. cap. 12. nu. 14. vers. ita etiam limita.

Quid obser-
vandum in
causis inimi-
citiæ capita-
lis.

Deniq; admonet in superioribus causis, ac et
in alijs, ex quib. inimicitia capitalis oriri solet, mul-
tū esse considerandā personarum qualitatē: saepe n.
contingit, ut illa causa, qua sufficiens est ad produ-
cendam inimicitia capitalē inter aliquos, in alijs
non sufficiat. contra vero sunt multi ita suapte in-
genio iniqui & malevoli, ut ex levi causa ingentes
concupiant animo iras aduersus alios, quos cum nō
possint, aut non audeant palam offendere, clam mo-
liuntur aduersus eos omnia iniquitatū genera. non
huiusmodi multos, & tales in primis reperitur in
curijs magnorum Principum; quos interdum alre-

rius felicitas, absque vlla alia causa in inimicitiam
concitatur. atque hoc est diligentissime in hoc tribu-
nali animaduertendum. hac enim quamvis non om-
nino repellat testes, tamen diminuent fidem illorū.

a ¶ Dicit sic, non tamen intelligas, quōd in hoc
crimine inimicus capitalis admittatur ad accusa-
tionem; &c.] Ex hoc EymERICI loco intelliges cor-
ruptam esse glossam Archidiaconi in c. accusatus.
§. licet. verbo. exceptum. de bar. lib. 6. quem hic ci-
tat auctor; nam fere in omnibus vulgatis codicib.
affirmatiue legitur ita: & intelligas, quōd etiam in
hoc crimine, inimicus capitalis admittatur ad ac-
cusationem: nam proculdubio negatiue legendum
est ita; non tamen intelligas. quod etiam indicant
apertissime textus in hanc sententiam ab Archidia-
cono citati, in quibus inimici capitales, & accusa-
re, & dicere testimonium prohibentur.

Ex quib. intelliges fortassis deceptum fuisse Ni-
colaeum Arelatanum tract. ae bar. notabili. 10. inci-
pien. Non ignoras. ubi dixit speciale esse in crimi-
ne haeresis, ut inimicus inimicum possit accusare.

b ¶ Idem dicit Dominus Guido Fulcodus, post
Clemens Quartus, &c.] Hic locus Guidonis Ful-
codij, cuius meminit EymERICUS valde est in signis
in hac causa, legiturque in q. 15. c. 17. ubi cum pra-
misset diligenter esse testes interrogandos, & in-
quirendas ab eis causas delictorū, seu depositionum,

subdit in hac verba: Et hoc dico cum tanta dilige-
tia faciendum, quia illis, contra quos inquiritur,
pracluditur uia iuris in notitia testium, & reddo-
dis interrogacionibus prout in iure fieri consu-
uit: & quanto magis eis pracluditur, tanto sollici-
tudo maior vobis incumbit; adeo quōd etiam de
inimicitia testium per vos debetis inquirere, cum
non possint alij diuinare, & nisi testes plene &
plane in omnibus concordauerint, melius est vo-
bis purgacionem indicere, uel differre senten-
tiam, quā damnare, hactenus ille.

QVAESTIO LXVIII.

An haereticus admittendus sit in te-
stem contra fidelem.

Exagefima octaua quaestio est: Vtrum in-
quisitor haereticum possit admittere, ad
testificandum in causa fidei contra fide-
lem, uel etiam pro fidei?

Respondemus quōd non: nam haeretici, & cri-
minosi regulariter sunt à testimonio repellendi,
nisi in quantum de iure inuenitur concessum: nō
inuenitur autem, quōd haereticus possit testificari
pro fidei, uel contra fidelem. Ad hoc est Archi-
diaconus, in c. In fidei. de haeret. lib. 6.

COMMENT. CXVII.

Num est axioma in hac quaestione, videlicet,
Haereticum non posse testificari neque contra
fidelem, neque pro fidei in causa haeresis. huius
axiomatis dua sunt, partes prior dubia est, poste-
rior autem satis facilis.

Et quātum ad primam partē spectat, hoc obser-
uandum

mandum est, iudicio meo plurimum ferre, an hereticus testificetur contra fideles in causis fidei; an vero in alijs causis, que ad fidem non spectent, ut in contra...

Et quamvis legibus civilibus quandoque liceat hereticis testimonium ferre inter catholicos, ut in contra...

Sed nec nouo iure civili hereticorum testimonium admittitur in vlla causa, neque civili neque criminali: nam Federicus Imperator in l. Catharos...

Placet tamen Iasoni & Alciato in l. 2. C. de sum. Trinit. quos refert & sequitur Conradus Brunus...

Quantum vero ad secundam partem spectat, An in causis fidei possit hereticus dicere testimonium contra...

Ergo ita statuamus: Quotiescumque hereticus, aut de heresi suspectus, vel in carceribus positus, vel...

lis qui ab heretico nominatus est, recte de fide sentiat nec ne. hoc est certum, dictum huius heretici hoc ca...

Vade autem descenderit auctor in hanc sententiam plane non video: existimo tamen eum ex dicto Archidiaconi...

Neque his obstat textus in ca. dubius, de heret. ibi: Nec eis omnino credendum est, qui fidem veritatis ignorat...

Altera pars est: Heretici testimonium in causa fidei non admitti pro fidei, hoc minor est difficultatem: heretici enim testimonium non recipitur ad...

Intellectus c. dubius de heret.

Heretici testimonium non recipitur ad excusandum aliquem in hoc crimine

Q V A E S T I O LXIX.

An heretici contra hereticum testimonium admittatur.



Exagesima nona questio est: Vtrum Inquisitor possit hereticum admittere ad testificandum contra hereticum, seu pro eo?

Respondemus quod sic, contra; sed non pro eo. Nam in causa fidei participes & socij criminis in tali casu admittuntur, ut patet in c. In fidei...

Relat. supra pag. 105.

Locum Archid. dicitur in...

Diligentia...

causa...

monia...

si ex uerisimilibus coniecturis, & ex numero testium, aut personarum (tam deponentium, quam eorum contra quos deponitur) qualitate, ac alijs circumstantijs, sic testificantes falsa non dicere presomantur.

Ad hoc est Archidiaconus in c. alleg. in glos.
COMMENT. CXVIII.

Duae sunt assertiones: prima est, Valere testimonium haereticum contra haereticum: altera est, In eius fauorem non admitti.

Haereticus contra haereticum valet testimonium,

Quantum ad primam assertionem pertinet, optime probat eam Emericus ex c. in fidei fauore. de heret. lib. 6. praesertim ex illis uerbis: Et participes uel socij criminis ad testimonium admittantur. nam si participes, uel socij criminis sunt, iam uel haereticum sunt, uel haereticum esse praesumuntur, aut saltem de haeresi suspecti. Rursus, cum Iudaus in causa haeresis fauore fidei possit dicere testimonium contra Christianos. c. contra Christianos. de haeret. lib. 6. & dixi plene supra par. 2. super dicto c. contra Christianos. cum haereticus etiam poterit testimonium ferre, cum nulla comoda diuersitatis ratio afferri posse uideatur.

Hanc etiam assertionem non inepte probat ratio textus in l. quonia, C. de haereticis. ubi: Inter se aut haereticis, uel Iudaicis, ubi litigandum existimauerint, concedimus fasces permixtum, & dignos litigatoribus etiam testes introducere. hac ibi. sed in terminis proprijs huius quaestionis rem definiuit Federicus Romanorum Imperator in l. Catharos. §. 6. relata in bullario litterarum Apostolicarum in fine huius operis in hac uerba: Adijcimus insuper, quod haereticus per haereticum conuinci possit, hac ibi. & tenet etiam Lucas de Penna in l. Veterani C. de Veteranis. lib. 12.

Ceterum, quae de testimonio haereticorum hoc loco traduntur, accipienda sunt iuxta ea quae copiose scripsimus super q. 64. huius 3. partis. neq; Federicus hic contrarium disponit. uerum est enim haereticum per haereticum conuinci posse concurrentibus omnibus illis quae praecitato loco tradidimus.

Cur haereticum testimonium in fauore haereticum non recipiatur.

In altera assertionem maior est difficultas: Cur uidelicet haereticum testimonium non recipiatur in fauorem haereticorum, siue in reorum defensionem: equitas enim contrarium suadere uidetur, ne scilicet facultas probandi suam innocentiam reis auferatur. atque ita uoluit Felynus in c. de cetero, de testib. quae refert & sequitur Gulielmus Benedictus in c. Raynurus. de testa. in parte, qui cum alia. nu. 250.

Verumtamen quidquid illi dixerint, contraria sententia uera est: nam non est credendum eis qui fidem Deo datam uolunt, quis enim credat fidele esse futurum testimonium eius, qui in Deum extitit infidelis. c. non potest. 2. q. 7. & docet Simancas de catho. instit. titu. 64. num. 45.

Hac autem sententia de non recipiendo testimonio haereticum in defensionem reorum huius criminis, locum etiam habet & in alijs infidelibus, quibus ob easdem rationes credendum non est.

Cur non credatur haereticis pro haereticis testificantibus.

Sed quae est ratio cur credatur haereticis deponentibus contra haereticos, non autem in fauorem haereticorum, cum potius non delicta, quam delicta praesumi debeant? vrget plane difficultas: sed credendum id propterea fuisse sancitum, quonia cum haereticus, aut alius infidelis excusat haereticum, aut de haeresi suspectum in odium fidei nostrae id putatur facere, ne delicta contra nostram religionem commissa puniantur: quae suspicio cessat cum deponit de delicto. credo hanc esse nouam & ueram rationem; neminem enim uidimus hac tradentem.

Adit Simancas de catho. instit. tit. 64. nu. 45. & licet nullo modo credendum sit haereticis, hoc fallit, cum forte tormentis fatigati, oculum aliquid, & reipublicae uile praefecerint: quod libenter admitto.

Sed hoc praeterea libenter adiungerem, si qua doctores ex uerisimilibus coniecturis haereticum aliquem excusantes uera dicere uideatur, sane in fauore ueritatis non putarem omnino iniquum eorum uoces audire: ueritatis enim fauor magnus est, eiq; semper debet esse locus. l. Imperatores. ff. de probatio. & ueritas opinioni est praeserenda, iuxta notata per Bartolum, & Aretinum in l. is qui putat. ff. de acquir. hered. qua ob rem, alijs de Innocentia reorum coniecturis concurrentibus, non essent contemnenda haereticorum excusationes, quibus quanta fides sit adhibenda, iudex magis scire poterit. consideratis omnibus circumstantijs. l. 3. ff. de testib. & ad penam quidem diminutionem horum solae excusationes prodesse possent, non autem ad integram liberationem.

Tunc uero audiendi non essent haereticus, infidelis alij, aut quilibet etiam catholici, cum prius deponissent aduersus eum, quem de eodem delicto in eodem iudicio nunc excusant, iuxta id quod diximus supra in hac 3. parte super q. 65. §. postremo praefata sententia.

Quaestio LXX.

An uxor, filij, & familiares pro, uel contra delatos de haeresi admitti debeant in testis.

SUMMARIVM.

D Testes domestici non admittuntur pro delato de haeresi.
2. Admittuntur autem contra ipsum, &c.

Septuagesima quaestio est. Vtrum Inquisitor possit admittere ad testificandum pro, uel contra delatum de haeretica prauitate, eius uxorem, filios, familiares, seu de suis aliquis?

Respondemus quod non pro, sed contra. Quod a non pro, satis uidetur per c. Filij. de haeret. lib. 6. tibi praedicti non admittuntur pro mortuo delato de haeretica prauitate, ubi dicitur sic: Filij uel haeredes illorum, qui dum in aegritudinis lecto decubarent petierunt haereticos consolatos, ut ab eis per manus impositionem consolationem reciperent secundum pessimam consuetudinem eorundem, sicque uiam fuerunt uniuersae carnis ingressi, ad probandum, quod ipsi defuncti consolationem illam, immo uerius delationem non sanae mentis esse esse susceperint, uel post perditam iam loquelam (cum tamen moris sit ut dicitur apud eos, quod nulli taliter consolentur, qui non sit sanae mentis, & memo-

additio ad glossam, in §. pater. instit. de testam. ordi-
nan. Bal. in d. c. in litteris. de testibus. Montaluis
in d. l. 18. partit. 3. tit. 19. de quo vide pulchram di-
stinctionem allatam ab Henrico Boich in d. cap. in
litteris. ad de ibidem Franciscum Aresinum, &
Crotum tracta. de testibus. nu. 104.

Vbi ergo cōstititit quempia domesticum esse, &
aliquis familiarē, is nō dicit testimoniū pro accu-
sato de hæresi, nec valebit ad ipsum defendendum.

Domestici
testimoniū,
an p reo quā
doque audiā
tur.

Et quamuis hæc ita se habeant, illud tamen pu-
tarem in hac causa obseruandum, q̄ si persona do-
mestica esset valde digna, ac spectata probitatis,
planē etiam in hoc crimine nō esset penitus cōtem-
nendum eius testimoniū ad excusandum reum,
iuxta doctrinam Innocentij, Ioannis Imole, & An-
tonij de Butrio, in d. c. in litteris de testibus; nam si
talis persona esset, de qua non præsumeretur, quōd
deieraret, tūc eius testimoniū recipiendum esset.
atq; hoc tunc potissimum locū haberet, si cum hu-
iusmodi teste domestico conueniret alius testis non
domesticus, & omni exceptione maior, aut alia in-
dicia de innocētia reorū iuxta doctrinā Marsilij in
l. de minore. §. tormēta. ff. de questio. vbi plures ci-
tat in hanc sententiam, quos video, quanta autem
fides his habenda sit, in defensionem reorum, iudex
magis scire poterit spectata personarum, & alio-
rum indiciorum qualitate l. 3. ff. de testibus.

Q V A E S T I O L X X I.

An testes plures duobus requirantur
ad condemnandum quempiam
de hæresi.

S V M M A R I V M.

- 1 Duo testes legitimi non singulares de iuris ri-
gore videntur sufficere.
- 2 Ex æquitate tamen in crimine hæresis plures
requiruntur.
- 3 Leuiore probationes non condemnandum, sed
ad præsumendum sufficiunt.
- 4 Inquisitoris diligentia defensionum defectum in
crimine hæresis supplere debet.
- 5 Quid agendum cum quis per duos testes tātum
est conuictus.
- 6 Concordat Guido Fulcodius, Archidiaconus, &
Ioan. And.

Sepuagesima prima quæstio est: Vtrū
Inquisitor de positione solum duorū
testiū legitimorum, nō singularium,
possit licitē aliquē de hæresi cōdem-
nare, vel plures quā duo necessario requirātur?

- 1 Respondemus, q̄ quamuis videantur sufficere
duo testes de iuris rigore: quia regulare est, q̄ in
ore duorum vel trium testiū stat omne verbū;
- 2 Tamen de iuris æquitate non videtur in hoc
crimine duos sufficere, tū propter criminis imma-
nitatem; in criminibus enim probationes debent
esse luce clariores. C. de probat. l. scient, hæresis
autem inter maiora crimina enumeratur.
- 3 Et si dicatur, quōd in hoc crimine sufficiunt le-

uiore probationes, quia leui argumēto quis dete-
gitur; verum est ad præsumendum, non autem ad
condemnandum; tum propter iuris ordinis in
hoc crimine detractionem: In hoc enim ordo
iudiciarius in fauorem fidei detrahitur: quia nec
delatus videt testes iurate, nec sibi etiam publican-
tur, vbi posset eis graue periculum imminere, vt
in c. Statuta, de hæret. lib. 6.

4 Propter quod delatus non potest diuinare, sed
tenetur ipse Inquisitor per se, & ex officio, de te-
stium inimicitia inquirere, & etiam si depofuerit
confusē de causa scientia eorū iterū interrogare:
quod potest facere, extra de testi. Per tuas. & ff. de
quæstionibus. Reperi. Nam quanto magis via de-
fendendi delato præcluditur, tanto magis incurrit
bit Inquisitori sollicitudo diligentius inquirendi.

5 Vbi ergo inueniantur duo testes concordēs, &
legitimi contra quemquam, nec ex hoc uellem eū
de tanto crimine condemnare, sed purgationem,
si esset diffamatus, indicere: vel propter vehemen-
tem suspicionem dictorum, quæ oritur ex dictis
duorum testiū, abiurare eum facere: vel quæ-
stionare, seu sententiam differre: nō enim videtur
tutum ad vocem duorum testiū hominem bonę
famæ de tanto crimine condemnare: secus si
fuerit malę famæ.

6 Concordat his Guido Fulcodius, postmodum
Clemens Papa iij. in q. 15. quæstionū ad Inquisi-
tores. Et de hoc Archidiaconus plenius in cap. Vt
officium. §. verum. in prin. de hæret. lib. 6. super
ver. testium. & in c. In fidei. in fi. glos. illius. c. Et
Ioan. And. ibidem. & in c. Excommunicamus ita-
que, extra, de hære. §. ad iurimus. vbi dicitur, quod
faciat Episcopus iurate tres vel plures boni testi-
monij viros de dicenda veritate si sciuerint in pa-
rochia hæreticos ibi esse.

COMMENT. CXX.

Primus omnium, quod ego sciam Guido Fulcodius
in consultationibus ad Inquisitores hæresis
prauitatis quæst. 15. cap. 18. asseruit, durum sibi
videri hominem bonę opinionis & sanę ad voces
duorum testiū de tanto crimine condemnare. eius
verba ita habent: Adeoque non crederem tutum
ad uocem duorum testiū hominem bonę opi-
nionis damnare, licet: videar cōtra ius dicere quia
vbi numerus testiū nō exigitur, duo sufficiunt.
Sed hoc dico, quōd duos vix duos iudico, eo q̄
urgente necessitate legitimæ defensionis ordo
truncatur. hæc ille.

Hunc Guidonem penitus sequitur Archidiao-
nus, in c. vt officii. §. verum quia. de hæret. lib. 6. re-
lat. supra apud Emericum parte. 2. (nam vt obi-
ter illud hic dixerim, Archidiaconus interpretatio-
nes suas ad tit. de hæret. lib. 6. ab hoc Guidone Fulco-
dio paucis additis transcripsit) eidem sententię sub-
scripsit Hostiensis in sum. tit. de hæret. §. qualiter.
vers. vt autem & alij quos paulo post referam.
Hos sequitur etiam hoc loco Emericus, quorum
sententia nec inepta fortassis est, nec penitus con-
temnenda, vt ex sequentibus apparebit.

At posteri iuris interpretes audacter vbiq̄ de
hoc differentes constituunt duos testes sufficere ad
quemlibet in hac causa cōdemnandum, hoc videtur qui dicitur
velle

3 Est uerum quod in litteris Cardinalis Albanensis sedis Apostolicae delegati ad Inquisitores, de hoc habetur ita: Cum nuper dominus Papa: & infra: Quando uero testes singulares sunt in delictis, tamen concordant in substantia rei, seu in effectu, relinquunt Inquisitoris arbitrio, ut sicut ei secundum Deum uidebitur, sic procedat: maxime si fama constat, & idoneitas & fides deponetium contra eum, contra quem fuerit inquitendum. haec ibi.

Relat. supra. pag. 129.

4 De consultationibus uero & consilijs legatorum sedis Apostolicae in litteris Clementis, Alexandri, & Urbani Quarti, Prae cunctis praemissis multis priuilegijs dicitur sic: Et obseruari omnia statuta tam per sedem Apostolicam, quam in concilijs legatorum eiusdem sedis prouide edita, quae negotium catholicae fidei tangere dignoscuntur, sicut promotioni negotij, & augmentationi fidei fuerit opportunum. Sequitur infra illa clausula generalis, Plena sit uobis & singulis uestrum praesentium tenore facultas.

COMMENT. CXXI.

Ex hac questione tria potissimum colliguntur axiomata.

Primum est: Per testes singulares nemo est condemnandus.

Secundum est: Neque etiam si infamia cum teste singulari adiungatur.

Postremum est: Cum testes singulares sunt in delictis, conueniunt tamen in substantia rei, seu in effectu, arbitrio inquisitoris relinquuntur, ut sicut ei uidebitur, procedat.

Haec questio partim est facilis, partim uero difficilis, ac ualde conuersa. facilius est quam attinet ad priora axiomata: longe uero difficilis, ob tertium delictum. ceterum ne quid parum explicatum reliquisse uideamur, singula lumine interpretationis illustrabimus.

Quatuplex sit singularitas.

Sed quod apertius cuncta intelligantur, obseruandum est multiplicem esse singularitatem. quaedam est obstatiua, alia cumulatua seu aduinculatiua, tertia diuersificatiua. ita Baldus singulariter & uere in c. licet causam, nu. 11. de probatio. & in l. testi. C. de testibus. num. 9. et 14. sed copiosius & caeteris apertius Aymon Crauetta in tract. de antiquitate temporis, par. 4. nu. 157. cum multis sequentibus. & Albertinus in cap. quoniam, de haeret. lib. 6. q. 16. nu. 38. cum multis sequen. quo loco recenset plures alias singularitatis species, quas libens omitto.

Obstatiua est, quando ex delictis testium nascitur repugnantia aut contrarietas, ut cum unus ait, alter uero negat.

Quo casu dictum unius, alterius dictum aut debilitat aut infringit, aut non probant.

Cumulatiua est, cum dictum unius coadiuuat dictum alterius, ut cum unus deponit de facto, alter de fama; seu unus de uisu, alter de auditu & hac, ut probat Crauetta praecitato loco, semiplenam facit probationem.

Ultima est diuersificatiua, ex qua nascitur diuersitas rei in substantia, ut cum unus testis dicit uno loco & tempore quid factum, alius uero alio loco & tempore; quo casu dictum unius non infringit dictum alterius immo coadiuuat & corroborat.

His ita constitutis, primum & secundum Emerici

A axioma uerum & communi uoto receptum est, eiusque doctrina procedit non modo quando testes sunt singulares singularem obstatiua, quia tunc nulla esset difficultas: sed etiam cum sunt singulares. singularitate cumulatua, ut ipsemet auctor tradit in 2. axioma.

Haec uero axiomata tradidit iam olim ante Emericum in hac causa Guido Fulcodius, quae hic refert auctor. nu. 2. in consultationibus ad inquisitores. q. 14. in hac uerba: An autem per testes singulares, & famam, possit aliquis in hoc crimine condemnari, per uerum quartum non oportet: constat enim quod non, ut extra de testibus tam litteris praesertim cum in criminalibus probationes esse debeant luce clariores. C. de probatio. l. scient. & in hoc crimine nemo sit ex praesumptione damnandus: indicetur ergo purgatio, ut ostensum est supra. haec uero Guido.

Eandem hanc sententiam profiteretur Ioannes And. in c. ut officium in principio. vers. certum est autem. de haeret. lib. 6. & Archidiaconus in c. ut officium. §. uerum quia. de haeret. lib. 6. Baldus in l. ob carnem. §. si. ff. de testibus. Zabarella in clem. 1. §. uerum de haeret. Conradus Brunus lib. 4. de haeret. cap. 9. Palatinus Rubius in allegatione de haeresi §. 12. Repertorium inquisitorum uerbo, testis. §. an in causa haeresis. Albertinus tract. de agnos. assert. q. 34. num. 9. Julius Clarus in pract. crimin. §. q. 53. vers. dixi etiam. Simancas de catho. instit. tit. 3. idem eodem tract. tit. 64. nu. 61. et sequens. Boerius decisione 342. incip. Sed qui testes. Marsilius cons. 109. incip. Audito & intellectu. Parisius cons. 2. incipien. Et si esse iudicium. lib. 4. Denique ut numerosam aliorum eadem omittam, idem tradit S. Tho. 2. 2. q. 70. art. 2. & Sorus lib. 5. de iustitia & iure q. 7. ar. 2.

Testis uero singularis (ut obiter hoc dictum) proprie & uere is uocatur, qui solus est, nec alii sibi habet in depositione per omnia contestem & concordem, ut optime scribit practica Papiensis in forma opposita contra testes. vers. suntque etiam singulares. nu. 1.

Ratio autem cur uni testi singulari non credatur, seu in hoc seu in alio quolibet crimine, pulchra traditur a Soro praecitato loco: Nam cum reus, inquit, sit uita, & honorum possessor, & melior sit conditio possidentis unius auctoris: suffragatio non putatur sufficiens ad pellendum ipsum de sua possessione.

Alij hanc rationem adducunt: Si in alijs criminibus testes singulares non probant, multo minus in hoc probabunt, cum in eo ueriores probationes desiderantur. Si quis ergo unum solum testem singularem habeat contra se, propter delictum eius non condemnabitur, sed torquetur, si testis ille fuerit omni exceptione maior, ut supra monuimus super q. 61. et si nihil

construatur, ubi sufficit: ex fuerit tortus, absoluetur.

Quod si cum teste singulari adsit fama de crimine, quauis legitime sit probata, non propterea condemnabitur reus, ita ferme omnes praecitati, quod tradit Emericus in secundo axioma, cuius ratio haec esse potest: quoniam in criminalibus, ex pluribus imperfectis probationibus non confurgit una integra & perfecta probatio, ut colligitur ex glossa in c. reuocans. in uerbo, illorum & ex notatis ibidem per Antonium de Butrio, & alios extra de testibus. adde Marsilium in Rubrica. C. de probatio. & Iulium Clarum in pract. crimin. q. 63. vers. tu scis.

Haec

Hec tamen conclusio, quae vera & communis est. ut docet Palacius Rubius in dicta allegatione de haeresi. §. 12. vera est quo ad penam ordinariam imponendam, non autem quoad purgationem indicendam, vel aliam penitentiam iniungendam. Idem tradit Emericus hic, nume. 2. & Repertorium Inquisitorum verbo, testes, §. an in causa haeresis, si quis ergo contra se unum bonum testem habeat, & infamia etiam notetur de eodem illo crimine, arbitrio Inquisitoris plerendum est.

His ita positis, ad postremum axioma accedendum nobis est, in quo versatur ingens difficultas, & pena inextricabilis controuersia, quae fortassis egeret Pontificia declaratione.

Quantum ergo ad id axioma attinet, bifariam potissimum potest quis contra se habere plures testes singulares: Primo, cum duo vel plures deponunt de diuersis haeresibus, item diuersis locis atque temporibus; ut cum, verbi gratia, vnus dicit se audiuisse Lutherum negantem Purgatorium mense Maio: alius uero dicit se audiuisse eundem Lutherum negantem potestatem summi Pontificis mense Aprilis.

Secundo, potest quis habere aduersus se duos vel plures testes singulares de eadem seu eisdem haeresibus deponentes; discordant tamen in loco & tempore: ut si duo vel plures testes oī exceptione maiores ita se habeant, ut vnus, verbi gratia, dicat se audiuisse Bucerum nudius tertius in platea dixisse, summum Pontificem non esse caput Ecclesiae: alius uero dicat, se nudius quartus in scholis audiuisse Bucerum asserentem Papam item non esse caput Ecclesiae.

Prima difficultas nunc est diluenda: altera paulo post tractabitur: illud tamen ingenue dicam, à plerisque de nostris ita hac confusè tractari, ut vix percipias, quid sibi velint, aut in quo articulo versentur: à nobis, nisi fallor, apertius & ordinatius explicabuntur, ne quid in hac grauissima lite parum declaratum relinquatur.

Ergo quantum ad primam difficultatem attinet, multorum sententia est, ad probandum aliquid in genere sufficere quidem testes singulares, ut verbi gratia, in exemplo posito, si agatur in genere de probando, an Bucerus sit haeticus, satis est si per testes singulares de diuersis haeresibus, & diuersis locis atque temporibus prolatis conuincatur: tunc enim probatum erit in genere Bucerum haeticum esse. Ita Iacob. Butrigarius in l. Arriani. & Salycetus in l. quicumque. C. de haer. Baldus in l. actor. C. de probatio. Ioannes Anania in c. 1. de haer. nu. 7. vers. ult. scias. Alexander consil. 141. incip. Ponderatus lib. 1. idem consil. 92. incip. Vilo & oportune discussio, lib. 5. Calcaeus consil. 19. incip. Ad primum videtur dicendum. & alij quos refert Iulius Clarus in practica crimina. quaest. 53. vers. dixi etiam. & Philippus Portius lib. 1. com. opinio. regu. 34. vers. sic. septimo inferitur Zanchinus tract. de haer. c. 13. nu. 6. Aym. Craueta consil. 78. lib. 1. & Bernardus in lucerna verbo, testes. §. 19. vers. sic. tres testes. Camppegius apud Zanchinum, c. 13. verbo, singulares, & Locatus in opere iudiciali verbo, testis. nu. 19. & alij multi, quos libenter omitto.

Quod autem testes singulares eo modo quo dictum est, probent aliquid plene in genere, tradunt multi

A insignes iurisperiti, quos refert (ut breuius agam) Philippus Portius lib. 1. communium opinionum regula 34. vers. contrariam opinionem, eamque statetur communem Antoniu. Gomez to. 3. varia. res. fol. c. 12. nu. 12. & Albertinus in c. quoniam, de haer. lib. 6. nu. 51. & 52. ubi affirmat hanc forsitan opinionem obseruandam fore in praaxi. tamen si securius esset, & tutius si super hoc haeret constitutio. Potissima autem ratio, qua nititur praefata sententia est: quoniam haereses inuicem sunt colligatae, & ad vnum finem tendunt, & in uno erroris termino voluntantur. cap. excommunicamus, 1. & 2. de haer.

Ceterum, ommissa horum insignium virorum opinione in hac causa (nam in alijs quid sit statuendum, cum non sit instituti nostri, minime curio) dicendum est; testibus singularibus praedicto modo neminem probari haeticum in genere. Primum enim vix intelligi potest, quid sit, hominem aliquem haeticum esse in genere: nam & ratio & modus ipse loquendi oppugnat hanc ipsam eorum sententiam. genus enim quid confusum est, incertum, & commune, & ubi quid in genere probaueris, nullum adhuc certum indiuiduum demonstrasti. itaque conuincere aliquem esse haeticum in genere aut nihil est, aut ridicula planè est loquendi ratio.

Rursus, nemo de haesi potest condemnari, nisi duobus legitimis testibus sit conuictus: at qui de pluribus differentibus articulis per testes singulares conuincitur de nulla haesi plene conuincitur.

Præterea, in hoc crimine vberiores, & clariore probationes ob eius atrocitatem desiderantur, cum sit ordo defensionis quasi imperfectus, & truncatus: sit ergo ut nullo modo talis probatio in genere ad penam criminis ordinariam imponendam sit admittenda.

Postremo, quemadmodum testibus singularibus, praedicto modo nullus probatur in genere adulter, fur, raptor, homicida, incendiarius, & similis: ita nec probabitur haeticus, & hac sententia uera est, & vsu recepta, quam profitentur insignes et iurisperiti. Salyc. plene in l. testium n. 16. C. de testibus, quem sequitur Conradus Brunus lib. 4. de haer. c. 9. & Simancas de catho. inst. tit. 64. nu. 69. & seq. & Ioannes Royas tract. de haer. par. 2. asser. 6. nu. 142. & seq. quibus est omnino subscribendum: quia hæc sententia verior est, & tutior, & firmiter rationibus munita, neque Emericus in hac tertia assertionem loquitur iudicio nostro de hac facti specie, sed de alia, quam mox explicabimus.

Pulchra quidem sunt in hanc nostram sententiam Alexandri Imolensis verba consil. 104. incipien. In causa & lite, quae ideo referre placet: quoniam aperitam lucem huic difficultati, de qua agimus, afferunt. ait ergo ita: Vbi tractatur de probando aliquos actus ex quibus resultat multiplicatio alicuius rei, non sufficiunt testes singulares: unde si volo probare talem religiosum fecisse miracula, & per vnum testem probare quod sanauit vnum claudum, & per alium testem probare quod illuminauit caecum, testes isti non probant, ut no. Archidiaconus in ca. nec mirum. 26. q. 5. & Vincentius in c. Venerabili. de testib. & Antonius de Butrio, in cap. cum oporteat. de accusatio. ubi ex hoc iudicat, quod si uolo probare Titum esse haeticum, & unus

Testibus singularibus nemo proquar haeticus in genere.

Sententia Imole de non probado haeticus in genere.

& unus testis deponit quod Titius dixit, quod Christus non venit in Virginem: alius dicit, quod persona Trinitatis non sunt aequales, certe non probant; quia sunt singulares. licet secundum eum Iaco. de Butrig. dicat eorundem in l. Ariani. C. de haeret. *haetenus Alexander, qui fideliter retulit sententiam Antonij de Butrio in dicto cap. cum oporteat, de accusat. q. 9.*

*Et rationem pulchram videtur assignare Salycetus in l. testium C. de testibus. num. 16. ubi eandem profertur sententiam in haec verba: Secundo casu quando uarietas loci inducit uarietatem facti circa modum cognoscendi, & sic circa cognitionem testium ut hoc exemplo: Ego uolo probare Titium esse haereticum, & ad huius probationem unus testis dicit, quod audiuit ipsum dicentem in tali loco, puta in platea ipsum dixisse, & affirmasse, quod Iesus Christus non fuit filius Dei: alter dicit quod audiuit ipsum dicentem in alio certo loco, quod Spiritus Sanctus non procedit à Filio; & isto casu reperio uarias opiniones; nam quidam dicunt, quod probant, quia ambo in haeresi conuincuntur, licet in specie haereticis non sint contestes: alij dicunt quod non probant, quia debent esse contestes nedum in genere, sed etiam in specie haereticis, alijs dicuntur singulares ut in cap. cum dilecti. de elect. & ideo non probant, ut 3. q. 9. nihilominus, Ego teneo hanc secundam, ubi certa species haereticis fuit deducta in libello: sed ubi haereticis in genere deducta fuisset, licet de iure libellus admitti non debuit, secundum notata in l. libellorum. ff. de accusat. forte prima opinio procedit, forte ideo dixi, quia uidetur quod nec tunc testes probent plene, sed semiplene: quod sic probat: Nulla species haereticis est plene probata, ergo ex probatione super ea facta non potest inferri, seu dici, uel affirmari, quod Titius sic dixit, sed bene potest opinari per iudicem, quod ita fuerit, ut ille testis dixit. ff. de iur. l. 3. §. eiusdem, in fine. ibi: aut parum tibi probatum opinaris. Ex eo ergo quod non potest uerum esse in tali specie, non potest dici uerum esse in suo genere. Sed ex nulla illarum probationum in aliqua specie potest dici sic esse, uel accusatum uel inquisitum hoc dixisse: ergo nec haereticam probatam esse. quod demonstro aliter: pone quod Titius accusatur à Caio specificè de tali specie haereticis, & quilibet probat per unum testem tantum, an dicentur isti probasse? certe non, sic nec in proposito. Dico igitur non plene, sed semiplene tantum probatum esse, & omnes isti habentur loco vnus, nisi dicatur quod in crimine haereticis non requiratur tanta subtilitas probationis. *haetenus Salyc. Atque ex his remanet declarata prima difficultas.**

An pertinet locus & tempore diuersos, plene probetur eadem haereticis, ardua questio.

Subsequitur nunc difficultas altera diluenda, quae maximi est momenti in hac causa, An uidelicet, is plene conuincatur de haeresi, qui duos aut plures habet testes legitimos, & omni exceptione maioribus de eodem aut eisdem erroribus deponentes, ut praediximus, loco tamè & tempore diuersos. Et Albertinus tract. de agnoscent. assertio. q. 34. nu. 12. & Conradus Brunus lib. 4. de haeret. cap. 9. non procul a fine, & Simancas de cath. instit. titu.

A 64. n. 75. & 76. secuti Salycetum in l. testium C. de testibus. nu. 16. asserunt, haereticam plene & perfectè remanere probatam, si quis, uerbi gratia, conuincatur Bononia dixisse; Papam non esse caput militantis Ecclesiae, & Romam per alium testem, item dixisse; Papam non esse caput militantis Ecclesiae, & Salyceti uerba, ita habent. Secus si ambo deponunt de eadem specie haereticis, licet unus dicat se audiuisse in uno loco, alter in alio; quia tunc uidetur dicendum, quod species illa sit plene probata: quia isto casu locus non plurificat haereticam sapientiam firmatam, & recensitam, & continuatam haetenus Salyc.

B *His addit Simancas praecitato loco rationes alias fortassis non vulgares: tum quia diuersitas testium in alijs quam in substantia, non abrogat fidem eorum: tum quoniam perinde fecit haereticus, qui varijs locis, & temporibus eandem haereticam repetit ac fur, qui id quod rapuit, & furatus est singulis testibus ostendit, uarijs temporibus, & locis; postremo quia absurdum esset, ut seductor quisquam singulos homines totius populi seorsum doceret suas haereticas, & tamen uniuersorum testimonij conuincere non possit: quod nemo sanus probabit. hęc Simancas, citatque Dicitur Thomam 2. 2. q. 70. ar. 1. & Bartolum. atque hoc ipsum uidetur uelle Emericus hoc loco num. 3. ibi: tamen concordant in substantia rei, seu in effectu.*

C *Horum potissimum fundamentum est, locus & tempus externa esse, nec plurificare, aut uariare substantiam facti, seu in casu nostro, haereticam sapientiam dictam & continuatam: de quo quid sentiam, mox explicabo.*

Primum tamen hoc monebo, Beatum Thomam non sentire pro Simanca, que in ille in suam citat opinionem. nam uerba Diui Thomae 2. 2. q. 70. ar. 2. ad 2. argumentum, in multis nostris exemplaribus ita habent: Ad secundum diceandum, quod discordia testium in aliquibus principalibus circumstantiis, quae uariant substantiam facti (puta in tempore, uel in loco, uel in personis de quibus principaliter agitur) aufert efficaciam testimonij: quia si discordant in talibus, uidentur singulares esse in suis testimonij, & de diuersis loqui: puta si unus dicat, hoc factum esse tali tempore uel loco, alius alio tempore uel loco, non uidentur de eodem facto loqui. hęc Beatus Thomas. cum quo sentit ibidem Caietanus, & Dominicus Soto in libro 5. de iustitia & iure. quaest. 7. art. 2. ad primum argumentum.

D *Omissa igitur hac opinione cum D. Thoma, Caietano, & Soto praecitatis locis intrepide asseredum, puto hos testes loco, et tempore discordes, quauis de eadem haeresi seu haeresibus deponant, singulares esse, ideoque non plene probare: neque ex talium dictis ad probationem criminis ordinariam imponendam ullo modo esse accedendum. Primum. n. nullus dubitabit, quia in hos testes cadat singularitas diuersificatua, ut plene probat Cranetta in tract. de antiquitate temporis, par. 4. nu. 157. nam ex quo diuersi sunt in loco, & tempore, uidentur omnino loqui de actibus diuersis: diuersitas autem temporis, diuersitate factorum seu actuum inducit; & per consequens reddunt testes singulares. ita Antonius de Butrio, & com-*

Opinio Salyceti, & aliorum.

B. Thomae sententia.

Testes loco & tempore discordes, ut probatur de haereticis.

munitur

muniter Doctores in e. cum causam. de testib. Cynus in l. testium q. 6. & ibidē Baldus. C. de testib. Archidiaconus in cap. nihilominus. 3. q. 9. Abbas consil. 98. incipiente. In questione quæ vertitur. lib. 2. Baldus consil. 39 incipiente: Proponitur quod celebratus. lib. 3. idem consil. 459. incipiente: Vsa dicta petitione. versic. 1. quia testes. lib. 4. Ancharanus consil. 64. incipiente. In causa quæ vertitur. idem consil. 147. incipiente: Super alia querela. Paulus Castrensis consil. 137. incipiente: In causa quæ vertitur Pergami. in fine. & consil. 151. incipiente: In causa quæ vertitur coram domino Vicario. in fine. lib. 2. Iason consil. 131. lib. 1. & alij prope infiniti. quos libenter omitto.

Sed omiffis ceteris, hanc sententiā videtur apertissime probare textus in dicto c. nihilominus. 3. q. 9. ubi de hac fere re differens Leo Papa ita sancit: Nec eorum voces tanquam plurium admittuntur, quos temporum quidem diuersitas simul interfuisse prohibuit. hęc ibi. & facit textus in cap. de parentela. el secundo. 35. q. 6. & nominatim in causa, de qua agimus, hanc sententiā profertur Palacius Rubius in allegatione in materia heresis. §. 12. incipiente. Restat modo.

Ex his ergo omnibus consequitur periculosum esse ad voces talium testium singularium quempiam condemnare; & Susanna exemplum Danielis cap. 13. satis etiam ostendit singulares esse censendos: nec propterea plenam fidem eis esse adhibendam, ita etiam ante nos agnouit Ioann. Royas tracta. de heret. assertionem 6. nu. 145.

Quia vero ex dictis talium testium probatorum quidem & idoneorum magna & vrgentia nascuntur indicia aduersus illum, qui vnā & eandem, aut plures & easdem hereses diuersis locis & temporibus dicitur repetiisse, torquendus erit: quod si nihil fateatur (quia hoc casu non videtur sufficere superasse indicia in tortura, eaque diluiffe, seu, ut melius loquar, purgasse) non crederem iniquum vt abiurare quoque compellatur de vehementi, eique alię salutares penitentię iniungantur: at nullo modo tanquam negatiuus tradendus est curię seculari: neque ab hac sententiā puto ullo modo recedendum. Emericus autem hoc loco non scribit contrarium: nam de altera facti specie, quam mox subiungam, mihi loqui videtur.

Et quæ hæcenus diximus in hac difficultate verissima & certissima esse credimus, cū duo tantū ad sunt testes singulares, qui de eadem, aut eisdē heresibus, diuersis locis atq; temporibus auditis, testificauerunt, si autem plures quàm duo testificentur, grauior fortassis est difficultas, in qua mortoriū sententiā est, quod cum testes singulares ad eundem finem tendunt, & plures sunt, & fide digni ita ut iudicem adducant ad indubitatam fidem, nõ debet index curare de illa singularitate, sed ex eorum dictis poterit iudicare, & pœnā ordinariā imponere. ita in casu nostro tenet Simancas de cath. inst. ti. 64. nu. 77. quod ipsi in insignes iureconsulti profertur. Caccialupus in repetitione l. admonendi. ff. de iureiurando. colum. 39. vers. patet igitur tibi studioso. Fraciscus Brunus tract. de indicij & tortura. p. 1. quaestio 2. nu. 6. Socinus consil. 262. lib. 2. Hippolytus

Marsilius singulari 114. incipiente. Vulgatum & tritum est. Idem in l. 1. §. ad questionem. ff. de questio. & Andreas Tiraquellus tract. de panis temperandis aut remittendis, causa 51. nu. 106. & omnes in hoc dicto præcipue sequuntur Paulum Castrensem in dicta l. admonendi. ff. de iureiurando. & in l. Lucius. ff. de his qui notantur infam. in recollectis Florentinis: quamuis in his locis in nostris codicibus non inueniamus hæc dixisse Paulum, quod etiam testatur Tiraquellus loco præcitato.

Ceterum, huic opinioni multum fauet illa ratio, quam ex Simanca adduximus paulo antea. §. his addit. quia absurdum videtur, vt seductor quispiā singulos homines totius populi seorsum doceat suas hereses, tamen vniuersorum testimonijs conuinci non possit. in eandem sententiā confert plurimum illustris decisio Guidonis Papæ 544. incipiente. Quidam elegit. ubi per tres, vel quatuor testes singulares plene probari iurisdictionem scripsit. Postremo, satis videtur rationi consonum, vt iudex possit tuto condemnare eum, quem videt per plures testes graues, nobiles, probatos, spectare virtutis & probitatis conuinci, quamuis illi sint singulares; quia non est verisimile tot homines iniquo animo conuenire aduersus aliquem.

His fortassis & alijs huiusmodi rationibus alij cui videri posset satis iusta & æqua hæc opinio: uerum tamen è diuerso clamant sequentia, quibus demonstratur neque hoc casu ad condemnationem esse deneniendum, hoc est, ad pœnā criminis ordinariā imponendam.

Primum, quia ex pluribus diuersis nunquam consurgit vnum integrale. l. sancimus. §. si quis autem. C. de donatio. l. vsura. C. de vsuris. & plura imperfecta non faciunt vnum perfectum. l. vnica. C. qui ma. tutela se excus.

Rursus, probationes in sua specie imperfectæ in criminalibus ad plenam probationem non coniunguntur. glossa singularis in verbo, illorum, in cap. veniens. el primero. de testibus. Bartolus in l. si quis ex argentarijs. §. 1. ff. de edendo. Albertinus tracta. de agnoscen. assertionibus questio. 25. nume. 21. & alij. & hanc fatetur esse communem opinionem Simancas in enchiridio violata religionis. tit. 34. nume. 3. & Ioannes Royas tracta. de heret. par. 2. assertio. 6. nume. 147.

Ad hæc, in concilio Biterrēsi c. 11. ita scriptū est: Ad nullius uero condemnationem procedatis sine confessione propria, nel probationibus dilucidis, & apertis: satius enim est relinquere facinus impunitum, quàm innocentem damnare, hæc ibi.

Idem paulo post sancit concilium Narbonense c. 23. in hæc verba. Ad nullius uero condemnationem sine lucidis & apertis probationibus, vel confessione propria procedatis: satius enim est facinus impunitum relinquere; quàm innocentem condemnare. hæc ibi.

Confert singulare illud & obseruatione dignissimū dictum Guidonis Fulcodij in cōsulationibus ad Inquisitores. q. 15. c. 17. ubi de proposita facti specie loquens ait: Et nisi testes plene, & plane in omnibus cōcordauerint, melius est vobis purgationem indicere, vel differre sententiā, quàm damnate,

Qui plurib. testib. singularib. quam duobus, conuincitur, an plectendus ordinariæ

Opinio Salu. cen. & aliorum.

B. Titm. & aliorum.

Telles. & aliorum.

de contentis. & aliorum.

de probat. & aliorum.

de heret. & aliorum.

nare. hac illa. Manifestum est autem testium singu-
larium dicta, secundum regulas iuris non posse di-
ci dilucidis, claras, integras, et aptas probationes.

Huc spectat. c. 1. 2. q. 1. cuius verba sunt: Nos, in
quemquam sententiam ferre non possumus, nisi
aut conuictum, aut sponte confessum. Conuictus
autem dici non potest, qui non habet testes idoneos ad
uersus se, & per omnia contestes, & conformes.

Præterea, quamuis in alijs delictis superior sen-
tentiæ locum habere possit, de quo non sum ualde sollici-
tus: at in crimine heresis aliud prorsus videtur
sententiendum: nam cum in eo nomina testium reis non pu-
blicetur, nec videatur per omnia concedi plenissi-
mus defensionis ordo & facultas, semper timendum
est ne innocens iniuste damnetur. & quamuis quili-
bet testis singularis probitatis sit: ignotum tamen est
iudici quid illi à reo posset obijci: et fortassis si reus
eum nosset, iustum quid posset ei obijcere, propter
quod dictum eius aut repelleretur, aut debilitaretur.

Denique hanc sententiam sequuntur viri insi-
gnes, Caietanus, apud Beatum Thomam. 2. 2. q. 70. ar.
2. Dominicus Sotus lib. 5. de iust. & iure. q. 7. ar. 2.
ad primum argumentum. ubi asserunt, quod tamen si
inter religiosos, aut iam sunt mortui mundo, ob di-
cta plurium testium singularium, facinorosi possint
condemnari propter animæ salutem & fauorem re-
guiaris obseruantia: in dictis tamen exterioribus,
ubi ad grauiora supplicia proceditur, id locum non
habet. idem voluit Ioannes Royas tract. de heret.
par. 2. assertionem 6. nu. 146. & seq.

Quis ordo
seruandus co-
tra eum qui
pluribus testi-
bus singula-
ribus conui-
citur.

Atque ut in hac quoque causa meam sententiã dicã,
si alicuius auctoritatis futura est apud viros do-
ctos, credere in hoc casu sequentia posse obseruari.

Quoties quis pluribus testibus singularibus, &
idoneis vrgetur predicto modo, nec vult fateri, ex
peccandum est per aliquod spatium temporis, & in-
quirendum, an inueniri possint testes per omnia
concordes & contestes, sed prius torquendus est,
ut si fieri potest, ab ore eius veritas habeatur.
quod si nihil confiteatur, quia hoc casu non potest
videri purgasse indicia per torturam, cum sint mul-
ta, & vrgentissima ac vehementissima contra eum,
ad abiurationem saltem de vehementi, aut canoni-
cam purgationem subeundam iustissime compelle-
tur: in quo casu locum habere poterit opinio Squil-
lacenensis, tracta. de fide cath. c. 13. & aliorum, quos
refutauit supra parte 2. super c. inter sollicitudines.
de purgatione cano. §. Atque ex hac, inde vero spe-
ctata personæ qualitate, vel ad trivemes, vel ad de-
trusionem in aliquod monasterium, per aliquod
tempus poterit condemnari: at nunquam consule-
rem, nec crederem iuste fieri posse, ut velut nega-
rinus & impenitens propter tot testium singula-
rium dicta curiæ seculari relinquatur.

Hæc mea sententiã est, quam tamen libenter sup-
pono correctioni sanctæ Romanæ Ecclesiæ, aut vi-
rorum doctiorum, qui meliora docuerint.

Postremo illud hoc loco opportune queritur, an
si duo uel plures per unum foramen (per quod simul
videre non poterant, sed ratum vnus post alterum)
viderunt quempiam committentem aliquod factum
hereticale siue apostaticum, verbigratia frangen-
tem imagines, aut se more Mahometano lauantem

A & inclinantem, aut figuram Crucifixi flagellantem,
& similia, an in quibus huiusmodi homines successiue
videntes tale quid, & de eo testificante, sint censen-
di testes singulares, an vero contestes. & propterea
plene probantes?

Et breuiter respondetur, non esse testes singulares,
sed contestes, & plene probantes, cum intra breuissi-
mum temporis spatium idem delictum conuictum
viderint, ac propterea de vno, & eodem actu nume-
ro testificentur: neque enim hic præsumitur plurali-
tas actuum, nec temporis diuersitas, sed potius vnus
numero actus, & vna temporis coniunctio. ita scri-
bunt communiter insignes & antiqui Iuriscōsulti.
B Iacobus Butrigarius, Iacobus de Arena, Cynus, Sa-
lycerus, Baldus, & alij, in l. testium. C. de testibus,
cum docent predicto modo probari posse adule-
terium, glossa in cap. nihilominus. in verbo, simul. 3.
quæstio. 9. & Antonius de Butrio in cap. cum oportet.
de accusat. quæstio. 9. num. 20. Gemianus in di-
cto cap. nihilominus. 3. quæstio. 9. & alij, qui hoc
communiter sequuntur.

Nec obstat si dicatur, predictos testes censendos
fore singulares ex diuersitate temporis, quia dum
vnus vidit, alius non vidit quoniam responderet,
quod ex quo viderunt eundem actum, & inconti-
nenti vnus post alium, simul vidisse dicuntur, nec
C singulares sunt. ita præ cæteris docent Iacobus de
Arena & Cynus in dicta l. testium. C. de testibus. nu.
5. vers. Sed è contra videtur, & eodem modo possu-
mus ad alia responderere, si quæ fortassis obijciantur.

Atque ex his, nisi fallor, plenissime est declaratum
quidquid spectat in hoc crimine ad materiam
testium singularium; in quo tæo fortassis iusto lon-
gior fui, quoniam operę pretium me facturum putauit,
si quanta fieri posset distinctionis luce & clari-
tate, hæc traderem, quæ a multis ex nostris for-
tassis obscurissime docentur; idque feci libentius,
ut Inquisitoribus valde in causis fidei occupatis sa-
tis facerem: eosque liberarem à molestia enolucen-
dorum ac legendorum tot interpretum variis locis
hæc tradentium, nunc ad cetera pergamus.

D a. ¶ Est vetum quoddam in litteris Cardinalis Alba-
nensis, &c.] Extat in uetusto illo codice membra-
naceo bibliothecæ Vaticanæ creberrima mentio cu-
iusdam domini Albanen. Apostolica sedis Legati,
quem coniectura assequimur, quo tempore Pau-
peres de Lugduno seu Albigenes, aliique heretici
parces Galliæ, & Lombardiæ infestabāt, Legatum
sedis Apostolicæ fuisse constitutum, multasque cō-
stitutiones ex Papæ commissione edidisse tum de
penis hereticorum, tum etiam de ordine proceden-
di aduersus eos quibus Inquisitores priuati ad
dirimendas fidei causas & controuersias feliciter
E & vtiliter vterentur: ac in uetusto quidem illo co-
dice Vaticano huius Legati, huius fortassis hic me-
minit Eymericus, quædam ordinationes breuissimè
reperiuntur, in quibus tamen non legitur hoc frag-
mentum, quod citat hoc loco auctor.

Cæterum cum anno Domini MDLXXX. In-
quisitor Florentinus Romam venisset, secum detulit
vetustissimum codicem membranaceum manuscrip-
tum, in quo continebantur quæ ad sanctum offi-
cium spectabant, in eo codice quem nobis exhiberi
iussit

iusse illuſtriſſimus dominus Iacobus Sabellus Cardinalis Generalis Inquiſitor in uniuersa Republica Christiana) hæ ipſe cõſtitutiones, quarũ hic meminit EymERICUS, legebantur directæ Inquiſitoribus Lõbardia. Ea vero cõſtitutio, qua de teſtibus agit, quã aſſert, hoc loco auctõr, in prædicto codice ita habet. Quando uero teſtes uel diffamatores, ſingulares ſunt in dictis, concordant autem in ſubſtantia, uel in ſpecie rei, relinquunt Inquiſitorum arbitrio, ut ſicut eis ſecundum Deum uidebitur, ſic procedant; maxime ſi fama conſentit, & idoneitas & fides deponentium contra eum, contra quẽ fuerit inquirendum. hætenus ibi.

In hac ergo cõſtitutione diligentiffime ſunt obſeruanda hæc uerba: Quando uero teſtes ſingulares ſunt in ſpecie rei. quã proſecto difficilem & obſcurum habent ſenſum, nec primo obitu faciles percipias quid ſibi uelint.

Vnus ergo ſenſus hic eſſe poſſet, quod quando teſtes ſingulares ſunt in dictis, quia uidelicet in loco & tempore diſcordant, conueniunt tamen in ſubſtantia rei ſeu in ſpecie uel in effectu, hoc eſt, de eadem ſeu eiſdem hæreſibus deponunt; ſi teſtes huiſmodi ſunt idonei, & ultra illorum probitatem, & fidem adſit fama de crimine contra reum: tunc arbitrium erit Inquiſitoris, ut ſecundum eius conſcientiam procedat.

Hic etiam ſenſus, quamquam hoc loco ſit ſignificatus; nihilominus tamen non probat absolute eam ſententiam, quam proxime reieciimus; quia ultra teſtes ſingulares famam poſtulat: & nihilominus, quamuis fama de delicto conſiſteret, & cum teſtibus coniungeretur, adhuc non putarem eam ſententiam uerã eſſe: quia fama indicium eſt debile, & à crimine remotum: quod etiam ſi coniungatur cum alijs in dictis, aut ſemiplenis probationibus, in criminalibus non faciet plenam probationem, ut late oſtendimus in ſuperioribus. quare ſemper ſententia à nobis in ſuperioribus aſſerta, uelut equior & tutior eſſet retinenda: quamuis hoc caſu grauior poenitentia eſſet iniungenda.

Alter ſenſus, nec ineptus forſitan aut cõtemnendus eſſe poſſet: quando teſtes ſunt in dictis ſingulares, quia uidelicet non deponunt per eadem formalia uerba, ſed per equipollentia; quamuis non ſint ſingulares in loco & tempore: tunc an plene probent, arbitrium eſt Inquiſitorum, qui diligenter debent conſiderare, qualiter quiſque fuerit locutus, quo caſu ſi eorum dedoſitiones eũdem errorem formalem referre uideantur, ſi fama ulterius cõſiſtat, arbitrium erit Inquiſitoris quid tunc fieri debeat. & hunc plane ſenſũ uideatur mihi redolere hæc uerba.

Sed quò apertius hæc intelligantur, animaduertendũ eſt, queſtionem eſſe; An teſtes dicantur ſingulares, quando non deponunt de aliqua hæreſi in ſpecie per eadem formalia uerba, ſed tantum per equipollentia, & qua eundem errorem ſapere omnino ac referre uideantur, ut ſi, uerbi gratia, unus deponeret ſe audiuiſſe Bucerum dicentem, non eſſe purgatorium; alius uero deponeret eodem loco & tempore, ſe audiuiſſe Bucerum dicentem, poſt mortem animas omnium morientium aut rectã in celiũ, aut

A in infernum proficiſci, nec dari tertium alium purgatorij locum in quem tendant. Siue ſi unus deponeret ſe audiuiſſe Bucerum aſſerentem, imagines ſanctorum non eſſe uenerandas; alius uero deponeret, audiuiſſe eundem Bucerum eodem loco & tempore dicentem, uſum imaginum in Eccleſia Dei inutilem eſſe, & abolendum, ſunt huius queſtionis exempla paſſim obuia, quæque frequenter contingant in ſacro Inquiſitionis tribunali; in quo articulo quid ſit ſentiendum, breuiter eſt mihi oſtendendum.

Non uno modo præſentem controuerſiam declarari uideo; nam Albertinus tracta. de agnoſcendis aſſertio. q. 34. nu. 47. aſſeruit in probatione propoſitionum hereticarum teſtes debere atteſtari per eadem uerba formalia, & non per diuerſa, quia de uerbis, inquit, eſt queſtio, & propterea illa ſunt attendenda, & ponderanda: quã ob rem teſtes in formalitate uerborum diuerſi non probant, ut ait Gemianus conſi. 142. incipiente: In caula prioris. & Antonius de Butrio in c. nihil. de uerb. ſignifi.

Iam in his EymERICI uerbis, quæ nunc inter prætamur, ſecundus ille ſenſus, quem paulo antea referebam, contineatur; ſecunda opinio erit EymERICI ſententia arbitrio Inquiſitoris relinquendum eſſe, quando ex dictis teſtium non formalibus, ſed æquipollentibus, & conuenientibus in ſubſtantia rei ſeu in effectu ſit procedendum, & ad inquirendum, & ad reliqua iudicij actã, de qua ſententia quid ſit ſentiendum, amplius in ſequentibus apparet, ubi demonſtrabitur poſſe abſque dubio Inquiſitores ex teſtibus per æquipollentia deponentibus procedere ſecure ad condemnationem.

Verum tamen his omiſſis, uera ſententia eſt, & communis & uſu recepta, Teſtes plene probare aliquid hæreſim, nec dici ſingulares, immo conteſtes eſſe & conformes; quando in factõ principali, in quo negocij ſubſtantia præcipue conſiſtit, concordant per eadem uel æquipollentia uerba; quamuis in alijs minus præcipuis circumſtantijs diſcordent. c. nihil obſtat. de uerb. ſignific. Nihil obſtat, inquit textus, narranti diuerſitas, ubi eadem dicuntur. facit textus in l. qui ſententiam. C. de penis. & in l. quicquidque. ubi Salycetus. C. de hæret.

Præterea, uirtus & ſubſtantia uerborum nõ in cortice aut ſuperficie conſiſtit, ſed potius in ſenſu & intentione. cap. intelligentia. & c. præterea, de uerb. ſignific. & c. Marcion. l. q. 1.

Ad hæc, iuris regula eſt ſatis uulgata & trita, nihil referre, quod aliquid ex æquipollentibus fiat l. mulier. ff. ad ſenatus conſul. Trebellianum. l. ſi mater. C. de inſtit. & ſubſt. ſub cond. fact.

Postremo, hanc ſententiam minime obſcure aſſerunt Beatus Thomas 2. 2. q. 70. ar. 2. ad 2. argumentum, ibi. Si uero ſit diſcordia teſtimonij in alijs quibus circumſtantijs non pertinentibus ad ſubſtantiam facti, & c. talis diſcordia non præiudicat teſtimonio; quia homines non conſueuerunt circa talia multum ſolicitari, unde facile à memoria elabuntur. hætenus ſanctus Thomas. eum per omnia ſequitur Sotus de iuſtitia & iure. lib. 5. queſt. 7. ar. 2. ad primum argumentum. idem tenet gloſſa in c. dudum. de conuerſ. coniugato. & in c. cum Eccleſia Sutrina. uerbo, vacillaſſe. de cauſ. poſſeſſ.

Varia ſententia de probatione teſtium deponentium per uerba equi pollentia.

Teſtes non dicuntur ſingulares, ſed uere probant quando in factõ principali conueniunt.

E

firmant Beatus Thomas 2. 2. q. 70. ar. 2. ad 2. argumentum, ibi. Si uero ſit diſcordia teſtimonij in alijs quibus circumſtantijs non pertinentibus ad ſubſtantiam facti, & c. talis diſcordia non præiudicat teſtimonio; quia homines non conſueuerunt circa talia multum ſolicitari, unde facile à memoria elabuntur. hætenus ſanctus Thomas. eum per omnia ſequitur Sotus de iuſtitia & iure. lib. 5. queſt. 7. ar. 2. ad primum argumentum. idem tenet gloſſa in c. dudum. de conuerſ. coniugato. & in c. cum Eccleſia Sutrina. uerbo, vacillaſſe. de cauſ. poſſeſſ.

& propriet. Alexander, Decius & alij, quos refert & sequitur Antonius Gabrielus lib. 1. com mu. conclusio. tit. de testibus, conclus. 2. n. 64. versi. & propterea inferitur. quibus adde Geminianum in cap. nihilominus. 3. q. 9.

Denique hoc facetur in causa nostra Ioannes Ro yas. singulari 204. incipiens. Testes singulates. nu. 8. & seq. & tract. de heret. parte 2. assertio. 6. num. 127. & aliquot sequent. quorum omnium unanimis sententia est, testes concordantes in eo de quo precipue agitur, siue in substantia & effectu rei, non esse singulares; quamuis in minimis quibusdam discordent, cum ea non faciant actum diuersum.

Discordia testium in minimis non infringit eorum testimonium.

Immo usque adeo verum est, discordiam in minimis quibusdam non nocere, ut haec interdum testimonium reddat validius: vnde Beatus Thomas 2. 2. q. 70. art. 2. ad 2. argumentum, in fine, ita dixit: Quinimo aliqua discordia in testibus, (scilicet in circumstantiis non pertinentibus ad substantiam facti) facit testimonium credibilis ut Chrysostomus dicit super Matthaum: quia si in omnibus concordarent, etiam in minimis, uiderentur ex condito eundem sermonem proferte; quod tamen prudentia iudicum relinquunt discernendum. haec enim idem Sorus de iustitia et iure. lib. 5. quest. 7. artic. 1. ad primum argumentum. probat tex. in l. 3. ff. de testibus, ibi: Vtium utrum eundemque praemeditatum sermonem attulerint.

Si ergo duo testes coram Inquisitore se sistant, & vnus dicat se audiuisse Lutherum dicentem, Indulgentiarum virtutem nullam esse: et alius dicat, se eodem tempore & loco audiuisse eundem Lutherum asserentem, Indulgentias a Pontificibus summis esse ad questum inuentas, nec virtute diuina pollere: sano hi plene probarent per equipollentia verba Lutherum haereticum esse: neque ab hac sententia est recedendum.

Quod si in verbis equipollentibus dubius sensus esset, qui & catholicam veritatem, & errorem referre posset: tunc quid sit agendum, abunde docui supra in hac 3. par. q. 62.

Quando non sufficiat per equipollentia probare.

Sed illud non omitam, quod si quandoque ageretur de probandis verbis formalibus: tunc proculdubio non sufficeret equipollentia. Antonius Butrius, & Abbas in cap. nihil. de verb. signific. & multi ex praecitatis, & alij quos refert & sequitur Nicolaus Euerardus in locis argumentorum legalibus in loco ab equipollentibus.

Q V A E S T I O LXXIII.

An Inquisitor valeat torquere testes, & si falsi deprehensi fuerint, punire.

S V M M A R I V M.

- 1. Inquisitor per se potest tormentis subicere testes.
- 2. Et illos, si falsi inuenti sint, extraordinarie punire.
- 3. Rationes pro vtraque parte adducuntur.

A 4 Soluuntur quae contra veritatem opponebantur



Eptuagesima tertia quaestio est: Vtrum Inquisitor valeat testes torquere pro habenda veritate, seu aliam punire eos quos manifeste deprehendit in causa fidei esse falsos testes, seu contra iustitiam falso & scienter imposuisse medio iuramento, crimen haereticum prauitatis?

Respondemus quod sic: & licet nec de iure speciali, nec in privilegijs Inquisitorum, nec in consultationibus titulum de haereticis aliquid de hoc habeatur: tamen hoc est de iure communi, ut testes possint torqueri, & etiam si falsi deprehensi fuerint, puniri: & hoc potest fieri in causa praesenti, ut declarat Paulus de Leazaris in c. Multorum, de haeret. in Clem. in principio super verbo, Vel tormentis exponere illos, qui dicitur ibi sic: Illos, si licet pro huiusmodi negotio inquisitos, aliud videtur in testibus, si causa subit eos torquendi: quia cum per se solum quilibet possit inquirere, poterat omnia ad illud necessaria, & sine quibus illud non potest expediri, de officio delega. Præterea, & c. Prudentiam. verbo, explorari. & ff. de iurisd. om. iud. l. 2. Sed planum est, quod ad veritatem habendam debet iudex laborare, de proba. Quoniam 14. q. 2. Quamquam. 30. q. 5. iudicantem. 23. q. 8. Occidit. de testi. Cum causam, & c. de iudi. iudices, cum concordantibus: quam ab iniuri & suspecto aliter habere non potest. 5. q. 5. Illi qui ubi ne tatur de tormentis testium, ipsum ergo testem poterit Episcopus & inquisitor, & quilibet per se torquere.

2. Et eadem ratione videtur, quod eum possit extraordinarye punire, si falso testimonio aut eius offendit durante iudicio. C. de testi. Nullum. Ad idem de penis. Super his. & cap. Dilectus.

3. Sed contra videtur, quia ratio quae subest in inquirente, subest in teste: ergo erit idem in utroque, de tra. sla. c. 2. cum concor. Et haec duo infra equiparantur ibi prauitatem ipsam vel impedimentum officij. Et si dicamus, quod Inquisitor non habet ordinariam, videtur casus in Authen. de testib. §. si uero. Pro hac parte facit, quia cum quilibet possit inquirere usque ad sententiam, & testes sint pars negocij: de verb. sig. Forus. cui licet totum, & pars, de reg. iur. Cui licet. lib. 6.

4. Solutio. primum verum est, ubi testem uult torquere pro ueritate habenda contra Titium delatum, uel eum extraordinarye punire tanquam coram eo notorie delinquentem. Facit quod not. de confessis. c. 2. & quod ibi notat Inno. & de iurei. Cum in positionibus. lib. 6. & iura supra allegata. Si uero format inquisitionem contra eum propter hoc: ita quod est noua instantia, cum testis sit nunc principaliter inquisitus, aliter per se non posset eum torquere: & sic intelligantur iura supra allegata.

Et de facto hic casus accidit Tholosa Anno Domini MCCXXII. ut uidi in sententia continenti: nam pater deposuerat contra filium crimen haereticum prauitatis, & postmodum reuocauit.

COM-

In hac questione tria sunt a nobis potissimum tra-

Etanda. Primum erit: An Inquisitor testes in suo tribu-

nali delinquentes punire possit. Alterum erit: An Inquisitor solus possit torque-

re testem quoties opus fuerit, non adhibito Episcopi consilio; & vice versa idem possit. Episcopus si-

ne Inquisitore. Postremum erit: Qua pena sint afficiendi testes in hoc tribunali falsum testimonium dicentes, & alicui haresis crimen imponentes: quod est precipuum & magnum momenti in hac causa, & frequens etiam pro-

pter insignem hominum malitiam & iniquitatem. Sed primum adducendi sunt, qui de materia que- sionis huius differunt, inter quos precipue hoc a- gunt Zanchinus, & ibidem Campegius tract. de h. e. ret. c. 14. Tabienfis in sum. verbo, Inquisitor. §. 36. Iacobus Simancas de catho. instit. tit. 64. nu. 84. idē in enchiridio violata religionis. titu. 38. Ioannes Royas tract. de h. e. par. 2. assertio. 8. plenissime Emericus 3. p. in 12. modo processum fidei termi-

mandi, quibus adde Iulium Clarum in §. falsum. dif- ferunt & alij suis locis postea referendi. Quantum ad primum caput attinet, tametsi olim controversum fuerit, an Inquisitor possit testem fal- sum, aut aliter in suo tribunali delinquentem puni- re, cum sit iudex delegatus, qui non videtur posse testem coram se delinquentem coercere, ut late de- monstrat tradita per Menochium lib. 1. de arbitra- rij iudicium q. 91. nunc hac controversia, ob solam consuetudinem in contrarium cessat: nec propterea longū nobis tempus in ea dirimenda terendum erit. Cum enim Inquisitor sit delegatus Romani Pon- tificis, nō mirum si possit testes coram se delinquen- tes ex propria iurisdictione, concessa sibi per delega- tionem, punire. Speculator tit. de teste, nu. 44. & ibi Ioannes And. verbo, coget. & Abbas in c. 1. extra de crimine falsi, nu. 9. & alij optime ergo cōcludit hic Emericus nu. 1. hoc iure communi competere: quamvis nullis priuatis statutis hac potestas Inqui- sitoribus videatur esse concessa. & hac sint satis quoad primum caput.

Alterum est de potestate Inquisitoris in torquē- dis testibus non requisito Episcopo: in quo articulo Emericus hoc loco ex sententia Pauli de Leazaris aperissime sentit, quod quamvis reum non possit vnus sine altero torquere: at testem quilibet potest per se torquere. & ratio qua vitur hic nu. 3. ele- gans est: nam cum vnusquisq; per se vsque ad sen- tentiam inquirere possit, & expedire quacūque ad plenam causę cognitionem desiderantur, & tes- tes sint potissima totius causę pars, sane si casus oc- currerit, in quo necesse fuerit torquere testes, & so- lus Inquisitor, & solus Episcopus id per se efficere poterit: atque hoc iure vimur: tenet Zanchinus tract. de h. e. cap. 14. nu. 3. ibi. Dic quod Inqui- sitor poterit cum ponere ad torturam. & ibi Cam- pegius versic. ex his iam colligere possumus. & Ta- bienfis in sum. verbo, Inquisitor. §. 36. & alij quos in re manifesta omitto.

Id tamen est caute obseruandum, quod si cōtin-

A gat ex teste reum fieri, isque torqueri debeat; tunc non poterit solus Episcopus, aut solus Inquisitor id efficere. clemen. 1. de h. e. §. proter quod. vers. duro tamen. atque ex his remanent satis aperta, que ab Emerico traduntur hac questione; nam circa hac duo potissimum versatur.

Sed tertiu caput est iam declarandum, in quo to- ta difficultas posita est, nempe: Qua pena affici de- beāt testes falsi in hoc crimine haresis delinquentes.

De falso accusator eiusque penasatis multa di- ximus supra in hac 3. parte, num. 67. tit. de primo modo procedendi in causa fidei per accusationem, ubi promissimus hic nos fore declaratuos quod ad falsum testem spectabat.

B Ac primum quā ingens scelus committant fal- si testes, luculenter explicatur in c. 1. extra de cri- mine falsi. in hac uerba. Falsidicus testis tribus per- sonis est obnoxius; primum Deo, cuius presentia contemnit: inde iudici, quem mentiendo fallit; postremo innocenti, quem falso testimonio læ- dit. hac ibi.

Nullus aut falsus testis grauius aut horribilius delinquit, quā qui in hoc tribunali iurū catholi- cū hareticū esse mentiendo asserit cum pietatis in- tuitu, grauisimo periculo reum exponat, cum no- mina falsorum testium ei occultentur, & proinde difficilius se defendere queat.

C Falsum autē testem iura uocant nō modo eum, qui mendacium dicit, sed & qui ueritatem occul- tat, c. 1. extra de crimine falsi; cuius uerba sunt: Vterque reus est, & qui ueritatem occultat, & qui mēdaciū dicit: quia & ille prodelle non uult, & iste nocere desiderat. hac ibi.

Nec modo hunc uoco falsum testem, sed etiam il- lum, qui refert quidē uerba ipsa illius contra quem testificatur, sed de illis tamen testificatur alio sensu, quā prolata sunt; ut si ea non integra referat: uel dicat uerba hereticalia fuisse prolata affirmatiue; cum tamen aut recitando & referendo, aut inter- rogatiue fuerint dicta, Simancas de catho. instit. tit. 64. nu. 89. vers. est quoque falsus testis. & in hoc diligenter animaduertere debent iudices fidei; cum frequenter hac in suo tribunali cōtingere soleant.

D Sed iam qua pena affici debeat testis falsus in hoc tribunali doceamus. ac primum uidetur dicen- dum eos non esse plectendos talionis pena, nec tra- dēdos in aliquo casu curię seculari. primo quia nul- lo iure ueteri nominatim cautum inuenio in hac causat, ut testes hac pena plectantur.

Rursus in tribus illis uetustis Cōcilijis Tholosa- no, Biterrensi, & Narbonensi, quibus plenissime cō- stitutum extat, quidquid ad penas & penitētiās reo- rū in hac causa spectat, de hac pena in testes falsos exercēda nullum apparet uestigium. Sed in Biter- rensi c. 26. aduersus deierātes, & inducentes alios ad deierandū (hoc est, ut ego interpretor, ad falsum deponendum medio iuramēto) pena deportationis vestis crucibus signata, cōtinetur in hac uerba; Et si forte deierauerint, aut induxerint alios ad deie- randum, portent in superiori parte duarum crucū (quas portat habet in pectore, & inter spatulas) brachiū trāuersale palmi vnus uel circa. hac ibi.

Ad hac nullus ex ueteribus (quē ego uiderim) de

Testem effi- cium reum non torquet solus inquisi- tor.

Graue scelus est dicere fal- sum testimo- nium.

Quis dicatur falsus testis.

De poena fal- sidicorum te- stes.

de crimine heresis tractans talem panam imponendam docuit. Nam Zancbinus qui de hac re plura tradidit tract. de heret. c. 14. arbitrarie panitentias iniungendas docuit testi falso per inquisitores. Emericus quoque qui omnia fere persecutus est, que ad negotium heretica prauitatis spectant, neque in hac quaestione, neque in 12. modo processum fidei terminandi, huius pane meminit: cum tamen plenissime ageret de testibus falsidicis puniendis: quamquam indicet vitam eis de sola benignitate & misericordia relinqui.

Postremo non videtur vbi que receptum in sacro Tribunali ut testes huiusmodi curiæ seculari tradantur, & ultimo supplicio afficiantur.

Sed in contrarium facit primum, quia quamuis in accusatore abolita sit & antiquata talionis pena, ut ostendimus supra in hac 3. p. nu. 67. tit. de primo modo procedendi in causa fidei per accusationem. §. his positis. at in testibus adhuc habere locum testantur. Bal. in c. 1. §. iniuria, de pace iuramento firmada in usibus fendo, & in l. 2. C. de rebus creditis. Corsetus in singulari incipiente: Testis. el. 12. Iason in l. et si lege. nu. 5. C. si contra ius uel utilit. publicam. et in l. si duo patroni. §. si. ff. de iure iuran. idem in Summ. si quis postulante. num. 64. Instit. de adlio. Alexander cons. 55. incipien. in causa inquisitionis. lib. 7. Guido Papæ decisione 44. incipien. Testis falso deponens. Cassaneus super consuetud. Ducanus Burgun. rubrica 1. des iustices. super textus. es droictis dicelles. nu. 15. Socinus consi. 185. lib. 2. Covarruias in cap. quamuis postum. de pæctis lib. 6. par. 1. §. 7. num. 6. Bernardinus Diaz in pract. crimi. cano. cap. 87. Nellus tract. de testibus. §. falsus testis. num. 231. Petrus Duenens in regula 7. incipien. Accusans aliquem. versic. quod tamen in testibus. quod non obscure probat textus in l. 1. §. praterea. ff. de Sicarijs, vbi falsus testis in causa homicidij punitur tamquam homicida, si dolo malo deponat. & in Hispania lege quadam Taurina 83. nominatim cautum est, testem falsum in causa criminali puniendum eadem pena. qua reus foret puniendus, si verum deposuisset contra eum. videantur ibidem Antonius Gomez, & Palacios Rubius, & alij plerique, varijs locis, quos longum esset recensere.

Iam in hac heresis causa testem falsum talionis pena plectendum asserunt Ioannes Rojas tract. de heret. parte secunda assertione 8. & Iacobus Simancas de catholica institu. tit. 64. num. 90. nec desunt vniuersæ & efficaces rationes, quibus hæc sententia nititur.

Primum quia hoc crimen grauius est cæteris, cap. Vergentis. extra de heret. grauius ergo plectendus erit, qui falso contra quempiam de eo testificatur.

Rursus cum testium nomina in hoc tribunal non publicentur, reus nix potest diuinare, quis cum falso testimonio urgeat, & propterea difficilius potest se tueri. & quemadmodum grauius est hominem interficere veneno, quam occidere gladio. l. 1. C. de malef. & Mathemat. quia qui veneno interficit cum occulto id faciat, aufert ei qui occiditur omne remedi-

se defendendi: ita qui in hoc crimine falsum deponit contra aliquem, grauius peccat: nam cum occulto mendacium dicat, quod non facile detegitur propter non publicata testium nomina, iustam defensionem, qua est de iure nature, l. v. in ff. de iustis, & iure, ei subtrahit.

Postremo Leonis Papa decimi diploma extat de rebus in Hispania, datum Romæ apud Sanctum Petrum die 14. Decembris, anno M D X V I I I. Pontificatus sui anno sexto, quo Inquisitoribus Hispania conceditur, ut possint falsum testem curiæ seculari relinquere irregularitatis securi. eius rescripti verba

ita habent; Intelleximus quod multi peritissimi ingenij homines in testimonijs, quæ perhibent super dicta prauitatis veritate inquitenda, falsitatem quandoque prece, pretio, odio, uel amore, & quandoque metu committite, aut se eandem falsitatem commisisse publice licet falso fatentur non uentur: Sicque huiusmodi diabolice artis ministerio pleiunt que uel damnantur infontes, uel diuina maiestatis Dei, & orthodoxæ fidei sub Christiano nomine derisores uitium consequuntur. Ad quæ facinora perpetranda ipsi falsi testes iam propria improbitate & inconstantia, quam euidacia & impunita temeritate eorum, qui illes ad talia committenda minis cogunt, aut pecunia alliciunt, impelluntur. Nos igitur scelestum hæc hominum genus, qui in diuinam humanamque simul naturam conspirant, & in nefandi criminis causa uel iniuste abolitionis: uel iniquæ condemnationis cætores existunt, & acriori longe supplicio, quam ceteri falsidici testes plecti soleant, dignum censentes: circumspeditioni tuæ, & vniuersis & singulis alijs per te & pro tempore existentem generalem dicta prauitatis in regnis & dominijs prædictis Inquisitorem ad ipsum Inquisitionis officium pro tempore deputatis, contra omnes & singulas personas cuiuslibet status, gradus, ordinis, dignitatis, & conditionis existant, quas tibi, aut alijs Inquisitoribus prædictis in crimine heresis falsum scienter deposuisse, aut alium ad falsum deponendum, aut uerum tacendum induxisse, uel quempiam ob perhibitum ueritatis testimonium, uel propter falsum non attestatum, occidisse, aut membro aliquo mutilasse, aut bonis suis omnibus, uel maiori parte illorum spoliasse, uel spoliari fecisse, seu atrocissima iniuria affecisse legitime constiterit, tuos aut te deputando, seu deputandis & subdelegandis, arbitrio procedendi, & eos penis, de quibus tibi, uel illis uidebitur condemnandi, super quo tuam & illorum, quibus negocia huiusmodi commiseris, conscientiam oneramus, absque alicuius penæ seu censuræ ecclesiasticæ metu, aut irregularitatis nota tradendi uel relaxandi curiæ seculari, plenam & liberam concedimus facultatem: non obstantibus constitutionibus & ordinationibus Apostolicis, ceterisque contrarijs quibuscunque.

Atque ita quidem habet id rescriptum, ex quo ite ex illis, quæ paulo antea retulimus, ac ex alijs fortassis,

Poenam talionis in testibus locum habet

ut in l. 1. §. iniuria, de pace iuramento firmada in usibus fendo, & in l. 2. C. de rebus creditis.

ut in l. 1. §. praterea, ff. de Sicarijs, vbi falsus testis in causa homicidij punitur tamquam homicida, si dolo malo deponat.

fi, quæ in eandem sententiam afferri possent, videtur esse iustissimum, ut falsi testes in causa hæresis pœna rationis afficiantur, & curia seculari quandoque relinquuntur. immo vero plures & maiore rationes suadet testem falsum in hoc crimine pœna rationis fore plecendum, quàm in alijs delictis, cum pœna huius criminis etiam ad descendentes condemnati extendantur, qui & honorum successione privantur, & gravissima quoque infamia notantur.

Cæ: erum observandum est ex verbis superioris rescripti non quemlibet falsum testem in hoc crimine delinquentem, curia seculari relinqui posse, sed illum tantum qui graviter seu notabiliter nocuit ei, contra quem deposuit: tunc autem exempli gratia notabiliter nocere intelligitur, cum de vera & formali hæresi deposuit adversus aliquem.

Illi vero maxime nocuerunt, & propterea eis nullo pacto parcendum putarem, cum ille contra quem deposuerunt, velut negativus & impeditens ob eorum depositiones & testificationes traditus fuit curia seculari & ultimo supplicio affectus. nam hoc casu eos gravissime nocuisse, plusquam manifestum est, id quod ex illis rescripti verbis aperte colligitur, videlicet: sicque huiusmodi diabolice artis ministerio plerumque damnatae infantes.

Par ratio eorum esse videtur, qui falsum dicentes aliquem iniuste liberaverunt, qui velut hæreticus plecendus fuisset: nam & hi Deo & eius Ecclesie sacrosanctæ, & rei publicæ Christiane gravissimam inferunt iniuriam: quod tunc potissimum verum est, cum is, qui falsorum testimonium iniquo præsidio & damnabili mendacio liberatur, non emendatur, sed in erroris concepta constantia perseverat, aut etiam alios hæretica conatur inficere pravitare.

Atque hoc ipsum locum habere videtur in eo qui prece, aut pretio, testem corrumpit, ut falsum testimonium ferat, aut minis & terroribus eum ad id maleficiæ genus perpetrandum compellit: quoniam eius criminis auctor est. immo vero plus videtur delinquere, qui testi persuadet, aut quocumque alio modo inducit, ut falsum testimonium dicat, quàm testis ipse: quoniam qui mandat prius habet nocendi animum, & alium impellit ad id facinus, quod fortassis non fecisset.

Idem dicas in eo, qui mandavit alicui, ut testem aliquem prædictis modis corrumpere, l. is damnatum dat. ff. de regul. iuris. vbi Decius, Cagnonius, & cæteri, & Iacobus Simancas de catho. instit. tit. 64. numero 96. vide Mattheum de Afflictis: super constit. Neapolit. libro 3. in constitutione incipiente: Qui falsitatem. in Rubrica 65. de falsitate cuiuslibet in testibus producendis. Atque hi quidem proxime relati casus satis aperte contineri videntur in præcitato rescripto Leonis X.

Iam quamvis in his aut alijs similibus casibus iuste falsus testis curia seculari tradendus videatur, quia res gravissimi momenti est, in qua de vita

A hominis agitur, privati Inquisitores iudicio meo tradatur curia seculari. id non decernent, sed ad supremum sanctæ inquisitionis prætorium rem deserent, & eius expectato decreto illud exequentur, quod præscriptum fuerit, ac sancitum.

Cum vero iudicis fidei alicui testi falsidico ob aliquam causam (ut verbi gratia, quia se sponte detulit, & misericordiam petiit, & antequam is contra quem deposuit traderetur curia seculari, & ultimo supplicio afficeretur) parcendum putaverint, & vitam condonandam, gravissima est ei iniungenda pœnitentia. itaque in perpetuum & irremissibilem carcerem conytere poterunt, ut docuit Eymericus supra parte 3. in 12. modo processum fidei terminandi numero 209. & alias pœnitentias addere, quas tradit idem auctor præcitato loco. ad triremes quoque mitti iustissime poterunt huiusmodi delinquentes, ut pœne doloris & aqua angustia in eis sustententur, ut loquitur textus in cap. novimus. §. pro illo. extra de verbo. signif.

Contra testes falsos sententiam palam pronuntiat, quoniam in publicum spectaculum producuntur, & immani facinore coram populo patefacto, qualis eorum fuerit conatus & flagitium disertis verbis detegitur, & cur ita puniantur, ratio redditur, & omnibus innotescit: quod utiliter plane fit & sapienter, ut ceteri eorum exemplo discant nefaria se e terra evitare.

Quod si leviter nocuerint falsi testes, mitius puniri solent: nam cum hæreticis redeuntibus & alijs pœnitentibus ipsi quoque in publicam fidei actionem, seu publicum spectaculum infamæ mirra induti producuntur, publiceque eorum delicta leguntur, inde fustibus seu verberibus casti, vel in exilium, vel in triremes etiam mitti solent, aut alia extraordinaria pœna coerceri. Simancas de catho. instit. tit. 64. numero 91. Zanchinus quoque tract. de hæret. pœnam extraordinariam eis infligendam docet.

Id est autem observatione dignissimum, quod tradit Panormitanus in capit. 1. extra de crimine falsi. videlicet, testem falsum in forma iudicij deponentem coram legitimo iudice, puniendum esse, etiamsi eius dictum non valeat, ut quia verbi gratia non iuravit, vel ob alias causas. idem tenet Bartolus in lege si quis legatum. ff. ad legem Cornel. de falsis. Salycerus & alij, in lege prima. C. de sepulchro uiolato, & Palacius Rubius in lege Taurina. 83. & Iulius Clarus in §. falsum. vers. Tu scis. vbi hanc dicit esse communem opinionem. Ratio verù illa est, quæ præcitato loco videtur Salycetus, quia falsus testis, quantum in se fuit, iam nocere procuravit, immo vero & delictum consummavit: quod si ob aliquem defectum eius dictum non valuit, aut non nocuit, præter eius intentionem fuit.

Multis modis spectata personarum, & delicti qualitate in puniendis falsis testibus pœna augeri aut contra minui potest: sed illa minuendi pœnam satis idonea causa censenda est, cum quis sponte ad confitendum crimen accedit, & errati veniam po-

Cum parci- tur testi falsi dico, quas pœnitentia ei iniungi debet.

Sententia cõtra testes falsidicos publice pronũciatur.

Testes falsidici leviter nocetes qualiter puniantur.

Testis falsidicus puniendus est, quãuis dictum eius sit inualidum.

stulat coram Inquisitoribus: quod & utilitas publica, & huius tribunalis clementia facile persuadet. & late probat Andreas Tiragnellus tract. de penis temperan. aut remittendis, causa 30.

Falsidico testi periti veniam an sit parcendum.

Questum est, an testis, qui in causa heresis testimonium dixit, veniam petens, antequam curia seculari relinquatur, admittendus sit ad penitentiam subeundam, sicut hereticus ad Ecclesiam conversus admittitur. & recte Simancas scripsit de catho. instit. tit. 64. num. 24. parcendum non esse testi penitenti, tum quia heretico id tantummodo concessum est, tum etiam quoniam cum falsus testis eum, qui innocens est, hereticum esse testetur, ille qui falso testimonio utitur, penitentiam agere non debet, nec errorem aliquem confiteri potest, cum catholicus sit: unde fit ut innocens tamquam pertinax & impenitens condemnandus veniat. iure itaque falsus testis id pati debet, quod proximo suo facere cogitavit. atque hanc quidem sententiam in eo qui falso quempiam de heresi accusavit, ut scilicet non admittatur penitere volens, tenuit Iacobus de Arena, in l. vit. C. de accusat. ubi ita quandoque servatum fuisse testatur. eum sequuntur ibidem Cynus, Baldus, & alij, & Ioannes And. Antonius de Butrio, Panormitanus, Marianus Socinus, & alij Canonistae in cap. excommunicamus. el. 2. extra de heret.

Testis falsidici an possit inquisitor vel solum Episcopum puniri possit.

Illam etiam est in hoc negotio explicari digna difficultas, an testes falsidici per solum Inquisitorem, aut solum Episcopum puniri possint. & verius est, utrumque in his puniendis interuenire debere: ita cautum est rescripto quodam Leonis X. anni Domini MDXX. ubi multa capitula per Inquisitores Regni Aragonie observanda continentur, inter cetera autem vnum id est, de quo agimus in hac verba: Et quod si aliquis testis falsum deponeret in dicto Inquisitionis officio, per iudices ecclesiasticos, ordinarios diocesis, in qua falsum huiusmodi committeretur, & per dictae prauitatis Inquisitores in eadem diocesi pro tempore deputatos, simul, ita ut alius sine alio procedere non posset, puniretur. hactenus ibi, equidem Emericus supra in hac 3. parte in 12. modo processum fidei terminandi, numero 209. cum de punitione testium falsidicorum disserit, Episcopum & Inquisitorem simul in eo negotio expediendo adhibet. atque hoc est tutius.

Filij falsi testis an sit infames aut alij poenis aequae ut filij hereticorum subiecti.

Postremo quaesitum est, an filij & nepotes falsi testis, qui combustus fuerat, infames sint, & alijs poenis plebantur, quibus filij hereticorum afficiuntur. & verius est non subijci his poenis. primo, quia non est vsu receptum ut ita plebantur. praeterea non sunt exequandi in hoc filij falsidicorum testium, & filij hereticorum: nam heretici mains crimen committunt, quam falsi testes. cum illi & Deo & toti Christiana reipublica iniuriam faciant: illi autem in primis vni illi contra quem testificantur nocere cupiunt: postremo quamuis concederetur, par esse vtrorumque crimen, nullo tamen adhuc iure sancitum esse apparet, ut in his poenis filij falsidicorum testium filij hereticorum exequantur leges autem penales extendenda non sunt, cap. odia, de regul. iur. lib. 6. cap. par.

de penit. dist. 1. & conferunt quae copiose dicit Alfonso Castus lib. 1. de potestate legi penalis, cap. 7. neque ad sententia recedendum arbitror.

Q V A E S T I O LXXIII.

An Inquisitor citare & pertrahere possit de diocesi ad diocesim testes pariter ac delatos.



Septuagesima quarta quaestio est. Vtrum inquisitor possit de diocesi ad diocesim testes trahere vel citare, & etiam delatos de heretica prauitate?

Respondemus quod sic, non obstante constitutione de duabus dietis. de rescriptis, Nonnulli nec illa de una. eo. tit. de rescriptis, lib. 6. Statutum. sed infra sua terminos iurisdictionis potest inquisitor testes citare, & delatos trahere & vocare, ut patet in cap. Ut officium, §. denique, de heret. libro 6. ubi mandatur inquisitoribus, quod procedant contra quoscumque de heresi delatos cuiuscumque conditionis sint, dignitatis, ordinis, religionis, &c. Et sequitur: etiam constitutione non obstante de duabus dietis edita in concilio generali.

Eadem verba per omnia habentur in litteris Apostolicis Clem. Alexan. & Vibani III. de hoc Archidiaconus super c. alleg. Ut officium. & ver. de duabus dietis.

COMMENT. CXXIII.

De sunt assertiones, prima est: inquisitor delatos seu accusatos pertrahere potest de una diocesi ad aliam.

Alteri & postrema est: Testes quoque potest euocare, & ad suam diocesim transferre. vtraque assertio facilis est, & de prima copiose egimus cum auctore supra in hac 3. parte, super quaestione 42.

De secunda pauca quaedam hoc loco sunt dicenda. de qua Simancas de cath. instit. tit. 34. de inquisitoribus Apostolicis. nu. 24. Ioannes Royas singulari 95. incipien. inquisitores fauore fidei. adde Reptorium Inquisitorum, verbo, dieta.

Itaque Apostolici inquisitores fauore fidei non obstante constitutione de duabus dietis edita in concilio generali, testes possunt extra suam diocesim euocare, & in eam ut coram eis se sistant, & ut officium §. compescendi de heret. lib. 6.

Prudenter tamen hoc fieri debet, nam egregiae personae non facile trahenda sunt, sed ita cum illis agendum est, ut rogari potius, quam compelli videantur; & ne Imperium Inquisitorum recuset, vrbanius & modestius est, ut vel iudices ad eos eant, vel certe alios mittere debent, qui depositiones earum recipiant, idem iudicium est de viris

titu., 64. de testibus. numero 28. Campegius apud Zanchinum. cap. 9. & plerique alij, quos studio breuitatis omitto.

Ut non publicentur testimonium nominibus quis san- cigerit.

Hoc ipsum singulare de non publicandis testimonium nominibus in hac causa sancit Innocentius III. rescripto quodam incipiente: Cum negotium fidei. quod retulit Emericus supra par. secunda, pag. 145. ubi video quod de autore seu conditore eius rescripti annotavi. nec alienum est ab hac re. quod traditur in rescripto Urbani Quarti incipien. P. x. cunctis. §. quod si testibus. relato apud Emericum supra parte secunda.

Decretum Concilij Biterrensis de non publicandis testimonium nominibus.

Olim vero iniurio ferè constituta delegata inquisitionis saepe constitutum fuit, ut testimonium nominibus non publicarentur: nam ut alia omittam id Concilio Biterrensi, cap. 30. luculenter de hoc scriptum est ita: Illud autem caueatis secundum prouidam Sedis Apostolicæ uoluntatem, ne testimonium nomina signo uel uerbo aliquo publicentur. hætenus ibi. idem prorsus eisdem uerbis habetur in concilio Narbonensi, cap. 22.

In his concilijs illud uerbum, signo, diligenter est obseruandum, quasi dicat, non modo testimonium nomina publicari non debent, sed neque circumstantiæ (id enim eo loco puro uocari signum) sunt exprimens, ex quibus posset delatus uenire in notitiam testimonium, uel denuntiatorum.

In Hispania item præceptum est obseruari, ne reis testimonium nomina publicentur, nã Hispalensi quada instructione anno Domini MCCCCLXXXIV. capit. 16. bis uerbis à nobis utique latine redditis continetur: Item quoniam habita legitima informatione constat, ac constat, quod ex publicatione nominum, & personarum ipsorum testimonium, qui deponunt super dicto hæreticis crimine possent incurrere in graue damnum, & periculum personarum, & bonorum, nam experientia demonstrat, atque demonstrat, testes aliquos esse interfectos, aut uulneratos, & male affectos ab hæreticis ob præfatam causam, attendendo in primis etiam in Regnis Castellæ, & Aragoniæ reperiri magnum numerum hæreticorum ob graue damnum, & periculum præfatum, quod testimonium imminet, cum eorum nomina publicantur: Domini decreuerunt, ut Inquisitores possint non publicare nomina, uel personas testimonium, qui contra hæreticos deposuerint. hætenus ibi.

Instructio Inquisitionis Hispaniæ de non publicandis testimonium nominibus.

Tametsi uero Bonifacius octauus in dicto capit. finali, de hæreticis libro sexto. §. cessante. quo etiam utitur hic Emericus, concedat posse testimonium, & accusatorum nomina in hoc crimine sicut in alijs, omni periculo cessante, publicari; hodie tamen perpetuo id periculum adesse putatur, & propterea nunquam fit talis nominum aut personarum testimonium publicatio. in quam rem extat quod breue Apostolicum Pij Quarti Pontificis Maximi, quod incipit: Cum sicut, quod est impressum inter litteras Apostolicas pro officio sanctæ Inquisitionis in fine huius operis: quare uel per contrariam consuetudinem, uel per hoc Pij Quarti bre-

ue, sublata prorsus nunc uidentur Bonifacij octauus prouiso.

Et certè semper graue periculum ex ea re imminet testimonibus, uel saltem causis fidei uniuersis: quod apertissime cernitur in prædicto rescripto Pij Quarti. Item in Præfata Hispalensi instructione, prouidentissime ergo constitutum est, ne testimonium nomina publicentur. Et quod de triplici potentia scribit hic Emericus, quæ testimonibus, si eorum nomina publicarentur, ualde nocere posset, luculenter & uerè probat sacri Tribunalis laudabilem, & iustissimum stylum.

Quod de nominibus testimonium non publicandis proxime diximus, locum quoque habet in cognominibus: nam neque cognomina publicanda sunt, ut in præfato rescripto Pij Quarti constitutum est.

Quod si reus instaret, postulareretque ut sibi concederetur defensio secundum iuris ordinem, per consequens ut testimonium nomina simul cum delictis eorum sibi ederentur, audiendus non esset, ut iam olim etiam in hoc articulo consuluerunt perit quidam Auinionenses responso quodam super quibusdam dubitationibus in causa fidei, quæstio. tertia, quod legitur in uetusto illo codice bibliothecæ Vaticanæ.

Ac si fortassis ob id grauari se diceret, & appellaret, talis appellatio nullo modo esset admittenda; sed ea non obstante, immo uero ea reiecta tamquam friuola, & iniusta, ad præterita iudicia acta est intrepidè procedendum.

Atque ex his resellitur omnino opinatio Pauli Parisii cons. 2. incip. Et si esse iudicium. uolum. 4. ubi contrariam sententiam persuadere conatur, sed cauendus est in hoc articulo.

Quod si quæras, an postquam testimonium, & denuntiatorum nomina reis non publicantur, sint tamen illis perentibus aut non perentibus, ut facilius se defendant, aliqua circumstantiæ delicti commissi publicandæ, qualia sunt locus, & tempus, aut alia huiusmodi: de hac re in Hispalensi institutione anni Domini MCCCCLXXXIIII. capit. 16. ita sancitum est: Cum probatio facta fuerit, & testes reproducti, debent Inquisitores publicare dicta, & depositiones eorum suppressis, & tacitis nominibus, & circumstantijs, ex quibus reus accusatus posset uenire in cognitionem testimonium. hæc ibi.

Ex his uerbis uidetur arbitrio iudicum uoluntate religionis relinqui, quales circumstantiæ publicari possint, quales uero contra rateri: nam ex quo constitutio eas non præscripsit, iudicio Inquisitorum reliquisse uidetur. quod & uerum puto, in hoc tamen prudentissimè esse oportet.

In Madriliana institutione anni MDLXI. c. 22. cum de publicatione depositionum reo exhibenda sermo habetur, quales temporis, & loci circumstantiæ in publicatione apponi debeant, & quare, sancitur his uerbis à nobis itè latine redditis: In publicatione ponitur mensis, & annus, in quibus deponunt testes: quoniam si aliquid inconueniens in-

